Улуг Октябрьның 50 чылы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч.
МАЙ
14
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 112 (6749).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-БОЛГАР КЕРЭЭГЕ АТ САЛГАН

СОФИЯ. (СЭТА). Май 12-де Софияга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Болгарияның Улус Республиказының аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында Керээге ат салган. Керээни 20 чыл хуусаада чарган.

Совет таладан Керээге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, болгар таладан БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков олар ат салган.

Совет-болгар дыңнадыгга база ат салган.

БОЛГАР-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

СОФИЯ. СЭТА-ның тускай корреспондентилери **А. Семенов** биле **Д. Бочаровтуң** дамчытканы болза:

Софияга болгар-совет найыралдың аажок улуг митингизи май 12-де болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлеринге болгаш найырал, кады ажылдажылга база дузалажылга дугайында чаа ат салдынган болгар-совет Керээге байыр чедирер дээш найысылалдың 200 муң хире чурттакчылары Сентябрь 9-зу дээр шөлге болгаш оон чоогунда кудумчуларга чыылган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев**, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Тодор Живков**, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы **Георгий Трайков** болгаш өске-даа болгар удуртукчулар мугур 12 шак турда Г. Димитровтуң Мавзолейинге үнүп келгеннер.

Шөлге диңмиттиг адыш часкаашкыннары диңмиреп, «Мөңге найырал!», «СЭКП—БКП!», «Совет улуска акы-дуңманың байыры!» деп күчүлүг кыйгылар болгаш «Ура» чаңгыланып турган.

БКП-ниң София хоорkомунуң бирги секретары **Стефан Василев** митингини ажыткан. Совет аалчыларга ол изиг байыр чедирген. Софияның ажылчы чоннары Силерге болгаш Силерниң нүүрүнерге совет улуска — бистиң хостакчывыска социализм тургузуушкунунуң талазы-биле силерниң биске көргүзүп турар магалыг чаагай акы-дуңма дузаламчыңар дээш боттарының изии-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп тур деп, ол чугаалаан.

Металл кезер станоктар заводунуң фрезеровщиги **К. Джатев**, кедээ аныяктарның төлээлекчизи, Казичене суурдан агроном **Василка Владимирова**, студент **Краси Деветакова** болгаш болгар чогаалчылар эвилелиниң даргазы **Георгий Джагаров** митингиге байыр чедирген.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган **Тодор Живков** митингиге чүве чугаалаан.

— ССРЭ-биле чаа Керээге ат салган бо хүнде бистер болза Болгарияның Коммунистиг партиязы болгаш Болгарияның Улус Республиказы пролетаржы интернационализмниң тугунуң адаа-биле моон соңгаар-даа ажылдаар болгаш демисежир, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң мурнунга, империализмге дарлаттырган улустарның мурнунга бодунуң хүлээлгезин күүседир дээш моон соңгаар-даа демисежир деп быжыы-биле шиитпирлээнин база дагын медеглээр ужурлуг бис. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң коллективтиг ажылдап кылган туруштарын бодунуң политиказынга бистиң партиявыс моон соңгаар-даа барымдаалаар, ол шимчээшкинниң дайынчы хүрээлелиниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга идиг бээр.

Чаа Керээ болза Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң политика, экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле улам ынай чоокшулажырынга идиг бээр. Ол—бистиң чуртувустуң хосталгазының, хамаарышпас чоруунуң болгаш күрүне талазы-биле бот эргезиниң камгалакчызы, бистиң улустуң социалистиг чаалап алыышкыннарынга удур кандыг-даа халдаашкыннардан идегелдиг камгалал-дыр. Мырыңай чаа ат салдынган документ болгар улустуң болгаш болгар коммунистерниң эң-не ыдыктыг күзел-чүткүлдеринге, оларның ёзулуг национал эрге-ажыктарынга болгаш интернационалчы хүлээлгелеринге дүгжүп турар дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында Керээ делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга база салыышкын, Балканнарга болгаш Европага ыржым база тайбың чорукту хандырар, бүгү делегейге тайбыңның болгаш найыралдың идеяларын бадыткап боттандырар дээш күжениишкиннерге салыышкын болур дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Польша Улус Республика-биле чоокта чаа бистиң ат салганывыс чаа Керээ база ол-ла сорулгаларга бараан болур. Ол-ла сорулгаларны шиитпирлээр дээш, Герман Демократтыг Республика-биле, Венгр Улус Республика-биле, Моол Арат Республика-биле эвилелчи керээлерге ат салыр апаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп турар чылда бо кайгамчыктыг документиге ат салдывыс деп, эш Живков чугаалаан. Капитализмниң кинчизин Ленинниң болгаш ленинчи партияның удуртулгазы-биле буза шапкан, делегейге баштайгы социалистиг күрүнени тургускан орус ажылчыннарның болгаш тараачыннарның магалыг чаагай эрес-маадыр чоруктарын бүгү планетаның кижилери магадаашкын болгаш өөрүп четтириишкин-биле сактып турар.

Болгарияның Улус Республиказы ол улуг Совет күрүне-биле бодунуң эвилелинге база төрел чоруунга чоргаар болгаш күштүг, социализм болгаш тайбың дээш демиселге оон-биле кады чоруп турарынга күштүг.

Улуг Ленинниң партиязы — Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының шынчы дайынчы эжи болуп турары-биле Болгарияның Коммунистиг партиязы чоргаар болгаш күштүг.

Болгарияның Коммунистиг партиязы, болгар улус кажан кезээде, база бүгү-ле байдалдарда улуг Совет чурт-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады боор келгенин, кезээде кады болурун бо индирден база дагын медеглээрин күзей-дир мен.

Акы-дуңма чурттарга болгаш акы-дуңма партияларга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың чорудуп турар мерген угаанныг ленинчи политиказы дээш, коммунизмниң идеалдарынга, делегейниң революсчу шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга, хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дениилге дээш демисежип турар бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга оларның шынчы чоруу дээш СЭКП-ниң амгы удуртулгазынга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке бо индирден база дагын өөрүп четтириишкинни илередирин күзей-дир мен.

Совет Эвилелиниң бистиң чуртувуска көргүзүп турар бүгү талалыг дузаламчызы дээш, социалистиг Болгарияның көдүрлүүшкүнүнге, болгар улустуң чаагай чоруунга совет улустуң кылып келгени болгаш кылып турары бүгү-ле чүүлдери дээш совет акы-дуңмаларга база дагын өөрүп четтириишкинни бо индирден илергейлээрин күзей-дир мен. Коммунизм тургузуушкунун калбартырынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизиниң номналдарын боттандырар дээш ажылдаарынга болгаш демиселинге акы-дуңма совет улус чаа-чаа кайгамчыктыг чедиишкиннерлиг болурун бүгү чүректен күзеп тур бис.

Делегей байдалынче шилчээш, эш Живков харылзааларның айыылдыг чидиглениишкинин, дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиишкинин демдеглээн. Чер бөмбүрээзиниң янзы-бүрү районнарында бодунуң агрессчи чоруун дыка күштелдирген америк империализм оон кол чылдагааны болур.

АКШ-тың Вьетнамда кем-буруулуг агрессиязы дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш тайбыңга кыжаныышкынның онза айыылдыг үнер дөзү болуп турар. Маадырлыг болгаш хосталгага ынакшылдыг вьетнам улуска удур АКШ-тың агрессиязын болгар коммунистер, бүгү болгар улус буруу шаап турар. Бодувустуң интернационалчы хүлээлгевисти чайгылыш чок күүсетпишаан, агрессорларны үндүр ойладыр, бүгү вьетнам улустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежирде вьетнам акы-дуңмаларга политиктиг, моральдыг, экономиктиг болгаш дайынчы бүгү талалыг дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзүп үргүлчүлээр бис.

Бир эвес Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа ону эргежок чугула деп көөр болза, эки-турачыларны-даа саат чокка чорудуп болурувусту бо индирден база дагын медеглеп тур бис.

Барыын-герман милитаризмниң катап төрүттүнүүшкүнү Европада тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка эң улуг кыжаныышкын болуп турар деп, Т. Живков чугаалаан. Европага харылзааларны чогумчудар болгаш тайбыңны быжыглаар төлээде, Германияның Федеративтиг Республиказы Европада боттуг байдалды херекке алган турары, бот эргелиг ийи герман күрүнелерниң догуннаашкынын хүлээп көрген турары эргежок чугула.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң күжүнүң болгаш салдарының чаа илерели Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чоокта чаа Карловы Варыга болган конференциязы болур деп, Т. Живков чугаалаан. Сөөлгү чеди чылда эң-не төлээлелгелиг болган ол коммунистиг шуулган Европада болгаш делегейде байдалга марксистчи-ленинчи, эртемчи ханы анализти кылган, күштерниң деңзигүүрүн үнелеп көрген, бистиң диптке тайбыңны камгалаар дугайында онза чугула айтырыгны чугаалашкан. Бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыштырарынче угланган күжениишкиннерге ол конференцияны онза улуг салыышкын кылдыр дүрүм ёзугаар үнелеп турар деп, Т. Живков чугаалаан.

Акы-дуңма коммунистиг партияларның сагыш-сеткилин хайныктырып турар кол айтырыгларны чугаалажыр, ниити сорулгаларның нүүрүнде дем каткан хөделиишкиннерни организастаар дээш делегей чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында айтырыг моон-биле холбаштыр улам чиңги-биле тургустунуп турар. Ындыг янзылыг чөвүлел хуралды чыылдырарынга эптиг байдалдар улам-на тургустунуп кел чыдар деп, бистиң мурнунда-ла илергейлээн санал-оналывысты база дагын онзалап демдеглеп тур бис.

Болгарияның Улус Республиказы Европаның айтырыгларын үре-түңнелдиг шиитпирлээринге, чер бөмбүрээзиниң ол чугула районунга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга бодунуң салыышкынын моон соңгаар-даа киирер деп, Т. Живков чугаалаан. Ол ажыл-чорудулгага бистиң партиявыс болгаш чазаавыс Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның Политиктиг Консультативтиг Комитединиң Бухарест Декларациязын, Карловы Варыга конференцияның документилерин удуртулга болдурар.

Балканнарда байдалга хамаарыштыр Т. Живков Грецияда сөөлгү болуушкуннар дугайты болгар хөй-ниитиниң дүвүрээзинин илергейлээн. Балканнарга хамаарыштыр бистиң политикавыс чайгылыш чок болгаш өскерлиш чок: Балган чартык ортулукка шериг-фашистиг диктатураларга болгаш даштыкы холгаарлаашкынга удур, демократия болгаш хамаарышпас чорук дээш, чаагай кожа-хелбээ билчиишкин болгаш тайбың дээш, ыржым болгаш доктаамал чорук дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар бис.

Чугаазының түңнелинде эш Живковтуң чугаалааны болза: болгар-совет чаа Керээге сорук кирип чалгынналган бистиң улузувус делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүнге даянмышаан, келир үезинче улам дидим болгаш бүзүрелдиг көрүп болур. Шилип алган оруувус-биле чайгылыш чок баар деп шиитпирлиг болбушаан, Болгарияның Улус Республиказының база улуг Совет чурттуң аразында найыралды, акы-дуңма ёзузун болгаш эвилелди, социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралды болгаш эвилелди амгы болгаш келир үениң болгар салгакчылары бистиң эң-не чаагай чаалап алыышкынывыс кылдыр кадагалаар, калбартып хөгжүдер, байлакшыдар деп байырлалдыг ёзу-биле медеглеп тур бис.

Болгар найысылал — София хоорайның хүндүлүг хамаатызы атты Л. И. Брежневке тывысыр дугайында хоорай Совединиң хуралынга шиитпир хүлээп алдынган дугайында хоорайның улусчу Совединиң даргазы Г. Петковтуң дыңнадыын митингиниң киржикчилери изиг чүүлдүгаүнуушкун болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Улуг алдар дээш — социалистиг Болгарияның найысылалының хүндүлүг хамаатызынга соңгааны дээш Л. И. Брежнев чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш **Л. И. Брежневтиң** чугаазын митингиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан. Хөй үннүг уралаашкыннар үр диңмиреп турган. «Мөңге найырал!», «СЭКП делгерезин!», «Совет улуска алдар!» деп йөрээлдерни митингиниң киржикчилери салып турган.

Бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев бөгүн ат салган чаа Керээ—ийи чурттарның улустарының амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болур дээрзин демдеглээн.

(Төнчүзү 2-ги арында).

Совет төлээлер БКП-ниң удуртулгазы-биле ужурашкан

СОФИЯ. (СЭТА). Май 12-де Совет партия-чазак төлээлери БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери-биле ужурашкан. БТА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ужуражыышкынга совет таладан Л. И. Брежнев баштаан төлээлерниң кежигүннери, а болгар таладан—Т. Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары, БКП ТК-ның секретарьлары болгаш Секретариаттың кежигүннери, БКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазы С. Караджов киришкен.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан чылыг болгаш акы-дуңма найыралдың ёзузунга эрткен.

Ужуражыышкын үезинде Л. И. Брежнев Болгарияның ССРЭ-ге элчини турган С. Караджовка Күш-ажылчы Кызыл туг орденин тывыскан. Болгар-совет бүгү талалыг харылзааларны калбартыр болгаш ханыладыр талазы-биле идепкейлиг ажылы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ону шаңнаан.

Н. В. Подгорныйның Канадаже аян-чоруунуң дугайында

Канада конференцияның 100 чыл болур оюн-биле база Монреалда бүгү делегей делгелгезинге ССРЭ-ниң национал хүнүн эрттирери-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Канаданың генерал-губернаторунуң чалааны ёзугаар 1967 чылдың августа Канадага баар деп турар.

СЭТА-ның дыңнадыы

«КОСМОС-157» УЖУДУУШКУНДА

Чериниң «Космос-157» дээр кылымал спутнигиниң ээлчеглиг салыышкынын май 12-де Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээринге херектиг эртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Спутниктиң иштинде тургускан аппаратуразы ёй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга тевү кээп турар информацияны ажылдап кылырын чорудуп турар.

РЕВОЛЮСТУГ АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ КАЛБАА-БИЛЕ ПРОПАГАНДАЛААР

Назы дөгүп, хары чеден ашса-даа, алыс боду ам-даа омак-сергек бир кырган Таңдының Кочетово суурунда чурттап турар. Суурнуң улуг, аныяк кижилери ону аажок хүндүлээр. Улуг кижилер оон-биле ужурашканда амыр-менди солчуп, кадыкшылының дугайын айтырыылаар. А пионерлер ону школазынче бо-ла чалаар, аңаа баргаш Таңдының девискээринге дайзыннарга удур Сергей Кочетовтуң партизаннарының эрес-дидим тулчуушкуннарының, ол-ла Суг-Бажынга болгулаан төөгүлүг болуушкуннарның, ылаңгыя Тыва Арат Республиканың бирги Тургузукчу хуралының дугайын күзелдии-биле чугаалап бээр.

Бо дээрге, ол-ла бүгү болуушкуннарның идепкейлиг киржикчизи, хоочун партизан, 1923 чылдан бээр партия кежигүнү Семен Дойбаиаевич Билчир-дир. Хоочун салгалдың маадырлыг чоруктарының дугайында оон чугаазын аныяктар аажок улуг сонуургал-биле дыңнап турар. Революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың ындыг хоочун кижилери бистиң республиканың барык-ла хоорайлар, суурлар бүрүзүнде бар. Аныяк өскеннер-биле ужуражыышкыннарга оларның сорук кииричи чугаалары оларны кижизидеринге болгаш хоочун салгалдың маадырлыг херектерин төлептиг уламчылап, өөзеп салгаарынга улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейиниң чоокшулап келгени-биле холбаштыр бүгү чурттаазы ышкаш, бисте база-ла чоннуң күш-ажылчы болгаш политиктиг кадырлыышкыны улам бедээн. Оон-биле чергелештир Октябрь революциязының болгаш социалистиг тургузуушкуннуң төөгүзүнге, партияның база улустуң революсчу алдары, чоргааралы болуп турар чүүлдерге бүгү-ниитиниң кичээнгейи, сонуургалы кажангызындан-даа артык күштелген. Чүге дээрге, бөгүнгү ажыл-ишчи бүрүзү, аныяк салгал улустуң шаандагы маадырлыг чоруктарынга, чоннуң аас-кежии, хосталгазы дээш кадыг-дошкун демиселге бодунуң хоочун салгалының чаалап алган бүгү чүүлдеринге база тайбың тургузуушкунунуң үезинде оларның боттандырган улуг үүлезинге чоргаарланыр болгай. Ынчаарга район, хоорай бүрүзү боду төөгүлүг, шаандагы революсчу, дайынчы база күш-ажылчы чоруктарның чижектери-биле база-ла байлак болгулаар. Ол дугайын шинчилээр, чыып бижиир талазы-биле чамдык школаларның башкылар коллективтери база күжениишкиннинг ажылдарны чорудуп турарын демдеглээр херек.

Ылаңгыя Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Тиилелге» колхозтарда, Чадаананың № 1, Улуг-Хемниң Хайыракан сес чыл школаларында болгаш өске-даа черлерде хөй-ниитиниң күжү-биле музейлерни ажыткылаан. Оларда төөгүге холбашкан материалдарны, эдилел-херекселдерни чыып, делгээн. Чижээ, Чадаананың № 1 школазының музейинде 1500 хире янзы-бүрү экспонаттар чыгдынган. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге тураскааткан тускай стендини кылып, тулчуушкун шөлүнге маадырлыг өлген Сат Бүрзекей, Сат Доңчут, Сат Кошкар-оол, Дөңгүр-Кызыл, Дажы-Серен оларның чуруктарын болгаш фронтуга чорааннарның документилерин көргүскен.

Боттарының чаңгыс чер чурттугларының дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының төөгүзүн чыып бижииринге Каа-Хем районда коммунист башкы О. Сальникова, Улуг-Хемниң Хайыраканда башкы О. Донгак, пионер вожатыйы Кара-кыс Дамдын, Туран школазында башкы М. Селина удурткан «Чаштанчыдан чалбыыш үнген» деп походтуң штавының кежигүннери улуг ажылды чорудуп турар. Бо дег таарымчалыг өске-даа чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. Ол чаагай ажыл-херекти күжениишкиннинг уламчылаары төөгүлүг, дайынчы алдарның черлеринге чайгы үеде аныяктарның походун улам калбартыры, хоочун салгалдың төлептиг кижилери-биле ужуражылгаларны чорудуп, Улуг Октябрьга холбаштырган кежээлерни организастаары — амгы үеде чугула сорулганың бирээзи.

Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейиниң чоокшулааны, аңаа күжениишкиннинг белеткел —бүгү масса-политиктиг ажылды, алдарлыг революсчу чаңчылды пропагандалаарын улам калбартырын негеп турар. «Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында мынча дээн:

— Ажылчы чоннарның ортузунга лекцияларны, илеткелдерни болгаш беседаларны, теоретиктиг конференцияларны, революцияның, күш-ажылдың болгаш дайыннарның хоочун кижилери-биле ужуражыышкыннарын калбартыр, революцияның төөгүлүг черлеринге экскурсияларны, найыралдың болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының кежээлерин организастаар.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаңчылдарын пропагандалаарда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин болгаш аргаларын эң калбаа-биле ажыглаар ужурлуг. Бо чугула ажыл-херекке культура бажыңнарының, клубтарның, кызыл-булуңнарның болгаш музейлерниң база культураның өске-даа бүгү албан черлериниң ажылдакчыларын база революцияның, күш-ажылдың, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының хоочун киржикчилерин, бүгү хөй-ниитини идепкейлиг киириштирер херек.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАСКЫ ИЖИ

Чажылга чоруп турда

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг юбилей чылының часкы хову ажылдары Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында түлүктээшкиннинг чоруп турар. Сөөлгү хүннерде район девискээринде агаарның байдалы баксырап, хар киир чаап турза-даа, механизаторлар болгаш тараажылар часкы хову ажылдарын суларатпайн турар.

Май 10-га чедир медээ-биле алырга, районда ниитизи-биле 6572 гектар тараа культуралары, оон иштинде 5343 гектар кызыл-тас чаштынган. Бо дээрге районда чашса чогуур тараа культураларының 19 хуузу, а эрткен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга 4 хуу хөй болуп турары ол.

Кызыл-тас болгаш арбай чажылдазы районда массалыг чоруп турар. «УТКА 25 чылы» совхоз биле «Күш-ажылдың хостуу» колхоз бо чылдың часкы хову ажылдарын эрте болгаш организастыг эгелээш, шык базырылгазын, часкы чер андарылгазын шалыпкын чорутканнар. Ол чорук чажылганың темпизинге эки салдар чедиргенинден, ол ийи ажыл-агый районда мурнап чоруп турар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннары бо чылын 5500 кубометр демир-бетон болгаш бетон кылыгларын бүдүрер хүлээлгелиглер.

Бетонщиктер бирги кварталдың планын 120 хуу күүсеткеннер. Апрельдиң планы база-ла ажыр күүсеттинген.

— Тудуг ажылдарынга эң-не таарымчалыг үе келген. Ийиги ээлчегниң тудуун кылып турар бригадаларның тудуг материалдарынга негелдезин бүрүн хандырары бистиң хүлээлгевис. Октябрь байырлалынга уткуштур алган хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис — деп, бригадир эш Бызов чугаалап турар.

ЧУРУКТА: бригадир В. Бызов.

В. АНАНИННИН фотозу

Бирги чада алдынган

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң «Коммунизмче орук» колхозу часкы тарылганы чорудар талазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларындан организастыг болгаш шалыпкын болуп турар. Колхоз чазын эрте чажар тараа культураларын пландан ажыр күүседипкен. Ажыл-агыйның механизаторлары 350 гектар кызыл-тастың орнунга 419 гектарны, 200 гектар суланың орнунга 360 гектарны чажып тараан. Ам үеде мал чеми культураларны тарып турар болгаш бүгү чажылганы май 17-ге чедир бүрүн доозар дээш күжениишкиннинг ажыл үргүлчүлеп турар.

Артельдиң механизаторлары чүгле планныг онаалгаларны күүседир дээш эвес, харын черни сайзырады ажылдап кылырын экижидер дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Бо чазын олар 910 гектар часкы черни бедик шынарлыг чарган, 1700 гектарны илиртээн, 712 гектарга лущение кылган, 800 гектар черге дыгый таптаашкынны чорудкан.

Часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш эки организастаттынган. Оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүргеш, мурнакчыларны мактап, шаңнап турар.

Кызыл вымпелдиг механизаторлар

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң партия болгаш комсомол организациялары эрткен 5 хонукта часкы хову ажылдарының социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Колхозтуң Кожай бригадазының механизаторлары кол тараа культуразы—кызыл-тыстың чаштырылгазын 67 хуу күүседип, шалыпкын ажылдап турар.

Механизаторлар Дамба Кара-оол, Сат Сүмбүрек олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, шилчип чоруур кызыл вымпелдер-биле шаңнатпышаан, чарыштың тиилекчилери болганнар.

Түңнел сөөлүнде кожайжылар кедээ ажыл-агый талазы-биле документалдыг кинону көрген.

5 га арбусту олурткан

«Сут-Хөл» совхоз Чөөн-Хемчик районда бир улуг совхозтуң бирээзи. Соң Киров салбыры совхозта база-ла тараалаң салбырга санадып турар. Ам салбырның механизаторлары 490 га кызыл-тасты чаштырып тараан болгаш 400 ажыг ганы суггарган.

Элбек дүжүттү өстүрүп алыр дээш суггатчылар кызымаккай ажылдап турар. Ооржак Чүлдүм, Ооржак Шактар олар мурнакчы суггатчыларның санында.

Салбырның ажыл-ишчилери ногаа болгаш бахчи культураларының олуртулгазынче база кирген. Ам 5 га черде арбусту олурткан.

БОЛГАР-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Болгария биле ССРЭ-ниң аразында, социалистиг өске-даа чурттарның аразында пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген керээлиг харылзаалар бистиң дем каттыштырылгавыстың политика талазы-биле дээштиг чепсээ, тургустунуп келир айтырыгларны кады шиитпирлээриниң ылаптыг механизмин тургускан, хүлээлгелерни, политиктиг болгаш экономиктиг база өске-даа харылзааларның кол угланыышкынын тодараткан дээрзин оратор чугаалаан.

Бис Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Улус Республиказының чазааның чалааны ёзугаар мында чедип келген бис деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары үргүлчүлеп чугаалаан. Бистиң төлээлер партия-чазак төлээлери болуп турар. Ол таварылга эвес. Чогум-на харын совет-даа база болгар-даа коммунистер бистиң улустарывыстың найыралын быжыглаар дээш демиселдиң авангардында турар политиктиг күш болу берген.

Ол найырал улустуң күзел-сорунунга дүгжүп, Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының национал болгаш интернационалчы үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Бир эвес интернационализм деп чүл деп бистен айтырар чүве болза, мынчаар харыылаар ийик бис: Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны көрүңердаан. Социалистиг интернационализм боттанып турар деп чүве ол-дур.

Кажан бот-боттарының ажыл-херектеринге сеткил-сагыштың ханызындан сонуургал турда өңнүктерниң чедиишкин бүрүзүнге өөрүүр болгаш оларга бергелер таваржы бергенде сагыышсыраар болгай. Чогум-на харын силер-биле бистерниң аравыста херектиң ужуру ындыг болуп турар, эргим өңнүктер. Бистер бот-боттарывыстың ажыл-херектеривисти боттарывыстын кылдыр көрүп турар бис. Бистиң сорулгаларывыс, идеалдарывыс ниити-ле болгай.

Коммунизмни тургузуп турар Совет улустуң чедиишкиннериниң дугайын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга совет кижилерниң белеткелиниң дугайын оратор чугаалаан.

Бис, совет кижилер, Октябрь революциязы чүгле биске хамааржып турар эвес деп чүвени эки билип турар бис деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Октябрь революциязы — бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эдилели-дир. Октябрь бүгү улустарга чоок болгаш эргим үнелиг, чүге дээрге, ооң тиилээни-биле капитализмден социализмче болгаш коммунизмче кижи төрелгетенниң шилчилгезиниң үези ажыттынган. Социал болгаш национал дарлалдың бүгү хевирлеринден хостуг чаа ниитилелче, бүгү-ле чүвени күш-ажылчы кижилерниң эрге-ажыктарынга чагырткан ниитилелче оруктуң ол салган.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Октябрь революциязының юбилейин бодунуң байырлалы кылдыр уткуп турарының ужуру-даа бо.

Чаа совет-болгар — ийи чурттарның өзүп турар чоокшулажыышкынының, болгар болгаш совет улустарның аразында кады ажылдажылганың бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болур түңнели-дир дээрзин Л. И. Брежнев оон ыңай демдеглээн. Эрткен он чылдарның дургузунда чедип алдынган чүүлдерни быжыглавышаан, ук керээ бистиң чурттарывысты тудуштурган акы-дуңма харылзааларны быжыглаарынче улам ыңай барып, Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чаа аргаларны ажыдып турар деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары медеглээн.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының делегей дуржулгазы дээрге, бистиң эң үнелиг эдилеливистир дээрзин Л. И. Брежнев чугаалаан. Чаа ниитилелди тургузарының оруунче кирип турар кижилерге ол керээниң ужур-дузазы аажок улуг. Бистиң коллективтиг дуржулгавыс эвээш шаг-үени болгаш чарыгдалдарны үндүрүп турган, бистиң төөгүлүг эчис сорулгаларывысты чедип алырынче дүрген баарын чурт бүрүзүнде социализм тургузукчуларынга дузалап турар. Совет-болгар чаа керээниң база бир чугула шынары болза, чаа ниитилелди тургузарының дуржулгазын бот-боттарының өөренип көөрүнге таарымчалыг эки байдалдарны тургузуп турарында болур.

Бистиң ам чаа-ла ат салганывыс керээ камгалал болгаш делегей херектериниң талазы-биле совет-болгар кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдерин хандырар.

Социалистиг дем каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаар, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин каттыштырарынче, революстуг бүгү күштерни каттыштырарынче угланыышкынны чайгылыш чокка тудар талазы-биле бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң чүткүлүн ол керээ илергейлеп турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Бистиң күрүнелеривистиң болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң ниити херээ дээш, империалистиг реакцияга удур демиселге бистиң кады хөделиишкиннеривисти керээ баш бурунгаар тодарадып турар. Бистиң болгар өңнүктеривис-биле кады бис бо керээни Варшава Керээзин кириштирбишаан, ийи талалыг болгаш хөй талалыг харылзааларның системазының чардынмас кезии кылдыр көрүп турар бис, ол система социалистиг күрүнелерниң даштыкы политиктиг хөделиишкиннерин таарыштыр каттыштырар арганы берип турар болгай.

Делегей ареназынга социалистиг чурттар сырый болгаш найыралдыг хөделген тудум-на, олар боттарының национал эрге-ажыктарын камгалаарынга-даа база тайбыңның херээн камгалаарынга, улустарның хосталгазынга-даа, империализмге болгаш колониализмге удур демиселге-даа чедиишкиннери улам дээре болуп турар деп чүвени амыдырал бүзүреддии-биле көргүзүп турар, деп оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

Социализм чурттарының даштыкы политиказы социалистиг дем каттыштырылгаазының улустарның күзел-соруун илергейлевишаан, ооң-биле кады өске-даа бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Капиталдың эрге-чагыргазының адаанда турар чурттарның улус массалары-биле чөрүлдээлер социалистиг делегейде чок. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының апрель төнчүзүнде Карловы Варыга болган конференциязы ону улуг күштүг-биле болгаш бүзүреддии-биле көргүскен.

Ол ужуражыышкын социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның коммунистериниң чугула шуулганы болган. Ооң чедиишкини хөй чүвениң дугайын чугаалап турар. Конференцияның чорудулгазында чугаалажып турган бүгү айтырыгларның талазы-биле чаңгыс туруш — тайбыңны болгаш депшилгени күзеп турар бүгү улустарның эрге-ажыктарынга долузу-биле тааржып турар турушту ажылдап кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери бүгү партияларның төлээлекчилери Вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын изии-биле илередип турган.

Бодунуң черинге ээ болур ыдыктыг эргени камгалап турар маадырлыг вьетнам улусту агрессорлар кажан-даа мөгейтип шыдавас. Каттышкан Штаттар Вьетнамга удур бодунуң агрессиязын калбартпышаан, америк империализм — ол дээрге бистиң хүнеривисте агрессияның болгаш реакцияның кол күжү-дүр деп чүвени бүгү делегейниң мурнунга катап-катап бадыткап турар-дыр. Олар идегел чок авантюраже улам ханызы-биле дүжүп кирип турар, ол чорук оларга чүнү-даа бербес, олар чүгле бужартаар база делегейге улам чааскаанзыраашкынга болгаш хосталгага ынакшылдыг кижилерниң көөр хөңнү чок чоруунга таваржырлар.

Ынчаарга Вьетнамга тайбынче орук тодаргай болгаш бөдүүн. Ону Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталганың национал фронтузу ол айыылдыг үскүлежиишкинни политика талазы-биле таарыштырып шиитпирлээр дугайында билдингир саналдарынга айыткан болгай. Бис вьетнам өңнүктерниң туружун үлежип, ВДР-ге удур бомбалаашкыннарны болгаш агрессияның өске-даа үүлгедиглерин чугаа чокка соксадыр дугайында негелдени шиитпирлии-биле деткип турар бис.

Демисежип турар Вьетнамга Совет Эвилели экономиктиг, шериг болгаш политиктиг улуг дузаламчыны көргүзүп турар дээрзин Л. И. Брежнев медеглээн. Демисежип турар вьетнам кажан-даа шынчы өңнүктериниң дузаламчызы чокка артып калбазын агрессорлар билип алзыннар деп, ол чугаалаан. Бистиң харыывыс болза калчаараан империалистерге боттуг ойтур шавыышкынны бээриниң негелдезинге долузу-биле дүүшкен турган болгаш моон соңгаар-даа ындыг болур!

Карловы Варыга конференцияга Европага тайбыңны быжыглаары дээш демиселдиң тодаргай оруктарын коммунистер тыпканнар деп, Л. И. Брежнев уламчылаан. Ол дайынчы программа Европада тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни сырый каттыштырарынга эки бараан болуп, чүгле Европаның айыыл чок чоруун эвес, харын база бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглаары дээш демиселге чугула үе-чада болур дээрзинге бүзүреп турар бис.

Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарының оруунга бистиң хүнерде чүү чүве кол моондак болуп турарыл? Бо айтырыгта харыы эки билдингир, ынчангаш ол Карловы Вары чөвүлел хуралының документилеринде база катап бүгү-ле күштүг-биле бадыткаттынган. Кол моондак — ол болза ГФР-ниң реакцылыг бөлүктериниң политиказы болуп турар, олар болза Каттышкан Штаттарның дузазы-биле делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөрүн чедип алырын кордап турарлар, ол болза Европада тургустунган берген күрүне кызыгаарларын хүлээп көөрүнден, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг ийи герман күрүнениң туруп турарының фактызын хүлээп көөрүнден Барыын Германияның чагырыкчы бөлүктериниң кызымаа-биле ойталап турарыдыр. Ол болза Бөннүң Барыын Берлинге хамаарыштыр мелегей негелделери-дир. Ол болза барыын-герман милитаристерниң кандыг-даа орук-биле ядролуг чепсекти алыр дээш доктаамал оралдажыышкыны-дыр.

Герман Демократтыг Республиканың Барыын Германияга киирген саналдарының ужур-дузазын Л. И. Брежнев демдеглээн. Бир эвес тайбыңга ынакшылдыг бис дээр дугайында ооң бүзүредилгелерин пропагандачы кажарлаашкын кылдыр көрбезин деп чүвени ГФР-ниң чазаа күзээр болза, ол состерин ажыл-херек-биле бадыткаар, ылаңгыя Герман Демократтыг Республиканың чазааның саналдарын ажыл-херекчи ёзу-биле көөр ужурлуг деп, оратор чугаалаан.

Бистиң дивививске байдалды таарыштырып шиитпирлээринге Европаның бүгү күрүнелери ылгал чокка киржир ужурлуг деп, Л. И. Брежнев уламчылаан. Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазы харын ындыг күзел-биле тодараттынып келген болгаш тодараттынып турар, оларның туружу Политиктиг консультативтиг комитеттиң Бухарестиге болган чөвүлел хуралының шиитпирлеринде илереттинген. Социалистиг чурттарның ол ниити принципиалдыг туружу ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның аразында чаа Керээде база илереттинген, ол керээ бүгү-ниитиниң тайбыңын болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган.

Грецияда дайынзырактарның болгаш реакцияның калчаараашкыннарынга удур килең-биле удурланып, демократия, бодунуң чуртунуң хосталгазы дээш чүткүлдүг демиселди чорудуп турар маадырлыг грек улус-биле эп-сеткил каттыштырылгавысты илергейлеп турар бис деп, Л. И. Брежнев оон ыңай медеглээн.

Бистиң үевистиң эң-не чугула негелдези болза социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкынын быжыглаары, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары болур деп, Л. И. Брежнев оон ыңай чугаалаан. Коммунистерге бистиң үевистиң үндезин айтырыгларын шиитпирлээри хамааржып турар. Ол болза коммунистиг шимчээшкинниң бодунуң мөзүзүнден, ооң революсчу идеалдарындан, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга ооң шынчызындан шуут хамааржып турар. Амгы үеде коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле күжениишкиннерни улам дыңзыдары эргежок чугула дээр дугайында бистиң болгар өңнүктеривистиң, акы-дуңма өске-даа партияларның төлээлекчилериниң санал-оналдарынга бис каттыжып турар бис. Бо талазы-биле компартияларның делегей чөвүлел хуралы улуг рольду ойнап болур ийик.

Бистиң Керээвис чүгле Болгарияның болгаш ССРЭ-ниң аразында найыралды быжыглаарынче угланган чүве эвес. Ол болза бүгү социалистиг күрүнелерниң акы-дуңма кады ажылдажылгазын быжыглаарының херээнге чугаажок чугула салыышкын болур. Ол керээ социализм чурттарының чаңгыс эвинге, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвинге идегелдиг бараан болур.

• • •

Партийжи Гимн «Интернационалды» ырлап күүседири-биле митинг доозулган.

Брянск областка Ленин орденин тывыскан

БРЯНСК. (СЭТА). Май 12-де машина тудуушкун заводунуң Культура ордузунга болган байырлыг хуралга Брянск областка Ленин орденин тывыскан. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде партизан шимчээшкининге идепкейлиг киришкени дээш, немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселге эрес-маадырлыг, дидим чоруун көргүскени дээш, а ол ышкаш улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш областың ажылчы чоннарын ол бедик шаңнал-биле шаңнаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. Н. Шелепин шаңналды тывыскан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден А. Н. Шелепин социализмни тургузарының бүгү улусчу херээнге, немец-фашизмни чылча шаварынга, дайын сөөлүндеги үеде улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге киирген улуг салыышкыны дээш областың ажылчы чоннарынга ханы хүлээп көрүүшкүнүн илергейлээн. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын Брянск областың ажылчы чоннарынга А. Н. Шелепин күзээн.

Брянск областың төлээлекчилери бедик шаңнал дээш партияга болгаш Совет чазакка изиг өөрүп четтириишкинни боттарының чугааларынга илергейлээн. Совет Эвилелиниң Маршалы А. И. Еременко фронтучу сактыышкыннарын чугаалаан.

Москвадан, Украинадан, Белоруссиядан, Курск, Орёл, Калуга болгаш Смоленск областардан келген төлээлерниң баштыңнары бедик шаңнал-биле холбаштыр Брянщинаның ажылчы чоннарынга байыр чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн. Партияның Брянск обкомунуң бирги секретары М. К. Крахмалев харыы чүве чугаалаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЭМНЕЛГЕ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ БӨЛҮК ЭМЧИЛЕРИНГЕ «ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЭМЧИЗИ» ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улустуң кадык камгалалынга ачы-хавыяазы дээш «Тыва АССР-ниң Алдарлыг эмчизи» деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Мария Ивановна **Горбуновага** — республика эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

Маргарита Николаевна **Ковалёвага** — Кызылдың божудулга бажыңының акушер-гинекологу.

Александра Степановна **Киселёвага** — республика эмнелгезиниң физиотерапеви.

Валентина Ивановна **Любимовага** — Кызылдың божудулга бажыңының божудулга салбырының эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың май 10.

ТЫВА АССР-НИҢ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ БАШКЫЗЫ ДЕП АТТЫ ЭШ О. О. ШИРИНДИВИИГЕ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Республиканың улус өөредилге шугумунга ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп атты Чөөн-Хемчик районнуң Шеми сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи Олег Оспаевич Шириндивиге тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың май 10.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ БӨЛҮК ЭМНЕЛГЕ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Республиканың кадык камгалал органнарынга үр чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Чоодү Дарыыгович **Борбай-оолду** — Тес-Хем районнуң санитар эмчизиниң дузалакчызы.

Татьяна Матвеевна **Звереваны** — Кызылдың божудулга бажыңының акушер-гинекологу.

Яков Владимирович **Клятты** — республиканың онкология диспансериниң кол эмчизи.

Аракчаа Чүльдүмович **Монгушту** — Сүт-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың май 10.

Часкы хову ажылы

ЧААГАЙ ДУЖУТ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

Каа-Хем районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга сөөлгү чылдарда чер ажылының культуразы элээн экижип, тарааның дүжүдү дыка бедээн, ылаңгыя эрткен чылын эң-не бедик дүжүт алдынган. Совет эрге чагырганың 50 чыл оюнга районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо чылын боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Олар чер ажылының культуразын бедидип тургаш, гектар бүрүзүнден тарааның 11,9 центнер дүжүдүн алырын хүлээнген.

Тараажылар бар курлавырларны, аргаларны долу ажыглап тургаш, бо чылын Төрээн чуртка пландан ажыр 5 муң тонна тарааны бээрин шиитпирлээн. Бо сорулганы төлептиг күүседир деп лозуннуң адаа-биле ажылдап киргеш, ажыл-агыйлар бо чазын шык базырыышкынының организастыг, кыска хуусаада эрттирген.

Часкы хову ажылдарын Ленин аттыг колхозтуң тараажылары өскелерден эки организастыг чорудуп турар. Олар болза эрте тарыыр культураларның чаштырылгазын майның 9-та — Тиилелге хүнүнге чедир доозупкан. Хову турлаанда механизаторларга таарымчалыг байдалды тургускан. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле, механизаторлар ортузунга чарыш калбарган, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Мурнакчылар немежип турары өөрүнчүг. Чижээлээрге, А. Коробиниң агрегады ээлчегде 32 га черге тараа чаштырар тургаш, ону 60—80 гектар чедирип турар. Мурнакчы чаштырыкчы К. Любимов база-ла оон чыда калбайн, нормазын 150—180 хуу күүседип турар. Эштер А. Осипов, Ф. Широпохов оларны база демдеглээр херек.

Ол колхозтуң тараа чажып турар кижилерин алырга, норма күүсетпейн турар агрегат чок. Часкы ажылдарның шынарынче улуг кичээнгейни ында салган. Агроном В. Брагин үргүлчү ховуларда, механизаторлар-биле кады чоруп, ажылдың шынарын көрүп турар. А механизаторлар техниканы шын ажыглап, күш-ажылдың бедик сагылга-чурумун тудуп, агрегаттарның бөлүү-биле ажылдаарының методун калбаа-биле ажыглап турар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары чер ажылының культуразын улам бедидер дээш хемчеглерни ап, хөрзүннү эки ажылдап кылып турар, ону агроном С. Калекулин үргүлчүнүң контролюнда тургускан. Тараажыларның социалистиг чарыжының бирги одуруунда М. Захаров, У. Ойдуп-оол болгаш өскелер-даа чоруп турар. Олар ээлчегде тараа чаштырар нормазын үргүлчү 170—200 хуу күүседирлер. Ындыг болзажок, колхозтуң баштаар чери часкы чер андарылгазынче ам-даа четче кичээнгей салбайн турар. Механизаторларның аразында аалынче чанаттаар чүүлдер база турган.

Чажыышкынны «Кызыл тук» колхозка база организастыг эгелээн. Ында техника ажыглалы эки. Ындыг болзажок четпестер хөй. Биче-Ажык деп черде хову бригадири эш Малышевти ажылындан дүжүрген, чүге дээрге тарылганың темпизинче, шынарынче чогуур кичээнгей салдынмаан турган. Септелге багай болганы-биле тракторлар үрелир чүүлдер таваржып турар.

«Тиилелге» колхозта эки чүве чүл дээрге, социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрери, мурнакчыларга шилчиир кызыл тукчугаштарны база акша шаңналдарын өйүнде тыпсыры чаңчыл болган. Эдикчи-мастерлерниң ийи звенозун база тургускан, ол болза техниканы бүдүрүкчү ажыглаарынга улуг рольдуг, оларны дуржулгалыг механизатор эш Барбалдай болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты эш Яковлев баштаан, заправка звенозунуң ажылы эки.

Районнуң чамдык ажыл-агыйлары хову ажылын организастыг доосса-ажылдарының шынарынче кичээнгейни четче салбайн турар чүүл бар. «Октябрь 14 чылы» колхозта часкы хову ажылын организастыг доосса-даа, Чедерде чамдык участоктарны багай чаштырганы илерээн, шуут чугаалаарга, үрезинни чогуур ханызынга чедир чаштырбаан таварылгалар бар. Бо талазы-биле колхозтуң баштаар чери, агроном эш Дүлзүкей буруулуг. Саргалда чамдык хандыр эвес болгаш ооргаландыр андарган черлер база бар. Чер ажылының культуразы куду болганындан эрткен чылын аңаа чамдык участоктарга тараа-биле кады хөй чашпан үнген чорукту колхозтуң удуртукчулары уттуп турар хевир бар. Ынчаарга «Бурунгаар» совхозта эш Калиндувиниң чаштырыкчы агрегадынга үрелиг болганындан үрезин черге төктүп турган.

«Совет Тыва» совхоз тараа чаштырылгазынче орайтап кирген, оортан чогуур организастыг түңнелди кылыр апаар. Районнуң ажыл-агыйлары суггарылга системазын кончуг багай ажыглап турар. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң талазындан колхозтарга болгаш совхозтарга бо талазы-биле негелдези кошкак. Ынчангаш райкүүском бо айтырыгны чугаалажып көргеш, чоокта чаа тодаргай шиитпирни үндүрген, ам ооң күүселдезин күүседир дээш шудургу ажылдаар апаар.

Бистиң районнуң тараажыларының мурнунда бо хүннерде кол сорулга — часкы бүгү хову ажылдарын агротехника талазы-биле таарымчалыг хуусаада доозары, бо талазы-биле ажылдың шынарынче соксаал чок кичээнгейни салыры болур. Ажыл-агый бүрүзү, оларның агрономнары боттарында байдалды, агаар-бойдусту-даа, үрезинниң сортун-даа барымдаалап тургаш, часкы ажылдарны үлегерлиг организастаар ужурлуг.

Эрткен чылын чайгы болгаш күскү чер андарылгаларын чорудуп, хөрзүннүң ажаалгазын чогууру-биле организастааның түңнелинде эки дүжүттүң үндезинин чамдык талазы-биле салып алган бис деп чугаалап болур бис. Ынчалзажок тараа чажыышкыны доозулган соонда, бойдустуң байдалын көрүп тургаш, чайгы ажаалдага холбашкан агротехниктиг бүгү хемчеглерниң планын ам-даа ылавылап, ону ол ёзугаар боттандырар дээш бүгү күштү салыр апаар бис.

Тараа чажыышкыны дооступ турар, ынчалза-даа ол чорук часкы ажылдарже кичээнгейни кошкадыр дээни ол эвес-тир. Мурнувуста ажыл ам-даа хөй. Ол чүл дээрге кукурузаны, тарымал тоорукту, бобы-алактарны, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерни чогуур өйүнде, бедик шынарлыы-биле тарып алыры болур. Картофель болгаш ногаалар тарылгазын база кыска хуусаада доозар. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг күүседир төлээде, дайынчы болгаш боттуг идиг бериишкини алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези дээш хүн бүрү сагыышты салыры болур. Бистиң районнуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, партия, совет болгаш комсомол организациялары харын-на бо угланыышкынга ажылдап тургаш, юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарының чедиишкинниг болурун хандырар.

К. ОЧУР-ООЛ,
Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы.

Коммунистер удуртуп турда...

Бистиң колхозтуң механизаторлары болгаш ховунуң ажыл-ишчилери бо чылын 2820 гектар тараа культураларын, 570 гектар мал чеми культураларны тарыыр, тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10,3 центнер, кызыл-тастыындан 11 центнер дүжүттү өстүрүп алыр, 250 гектар кукурузаның бир гектарындан 250 центнер ногаан массаны ажаап алыр деп хүлээлгени алганнар.

Бо кыжын бистиң районнуң девискээринге хар чагбаан. Ынчангаш черниң шыгы кончуг эвээш, ооң хараазы-биле суггаттыг чер бүрүзүн тарылга мурнунуң суггады-биле ыяавыла хандырары эргежок чугула турган. Суггатчылар суггаттыг 1200 га черниң га бүрүзүнден 16 центнер дүжүттү алыр хүлээлгелиг. Бөгүнге чедир 740 ажыг га черни суггарган, ол черни удур андарып, чажып турар. Чер суггарылгазының шынарын экижидер сорулга-биле ында ажылдап турарларга аар, хөй ажыл онаавайн, кижи бүрүзүнге-ле 25—30 хире га черни быжыглаан. Суггатчылар быжыглаттынган участогунуң аайы-биле паспорттарлыг. Ол участоктарның тарылга мурнунуң, бирги болгаш ийиги суггарылганың кажан эгелээрин, доозарын, ооң шынары кандыг болганын тодаргайлап бижип турар. Бо чорук суггарыкчыларның ажылга харыысалгазын бедидеринге ужур-дузалыг.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы механизаторларның болгаш суггатчыларның социалистиг чарыжының түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларга шилчиир вымпелдерни тывыспышаан, өртектиг чүүлдер-биле шаңнап турарын чурумчуткан. Колхозта суггатчы үш звенолардан аныяк коммунист Хомушку Седип-оолдуң звенозу Боом-Адаанда 192 га черни кыска хуусаада эки шынарлыг суггаргаш, бирги черни чаалап алган. Бугалыг-Буттуң болгаш Теве-Хая чанының Саая Мөнсенге удурткан звенозу Седип-оолдуң звенозу-биле ачыр-дачыр чаржып келген.

Колхозтуң мурнакчы суггатчызы Хомушку Седип-оол база суггарыкчылар Доңгак Кызыл-оол, Хомушку Кавай-оол, Хомушку Борбак-оол болгаш өске-даа эштер юбилейлиг чылга алдар кылдыр суггарып турар чериниң га бүрүзүнден 20—22 центнер дүжүттү алырын хүлээнмишаан, бо ажыл эгелээнден бээр чүткүлдүг ажылдап келгеннер.

Тараа культураларының чажылгазынче май үште эгелеп кирдивис. Шык базырыышкынының болгаш чер андарылгазының темпизи дүрген чоруп турар. Чер андарылгазында ажылдап турар аныяк коммунист Николай Сендаш, механизаторлар Кара-Сал Шекпеш-оол, Саая Бөлер-Кара, Хомушку Чечек-оол болгаш өскелер-даа хүн нормазын 110—130 хуу күүседип турарлар. Чаштырар агрегаттарның мурнуку одуруунда коммунист Саая Кош-оол чоруп турар.

Моон алгаш көөрге, бистиң коммунистеривис күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар-дыр. Ылаңгыя суггатчы звеноларны, чаштырылга агрегаттарын удуртуп турар коммунистер ажылга организакчы чоруун көргүзүп келгеннер.

Механизаторларның болгаш тараажыларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Хову турлагларында чурттаар чери арыг-силиг, ойнаар херекселдер-биле хандыртынган.

Колхозка ногаа өстүрер теплицаны туткаш, ажыглалга киирген. Ооң тудуун эки шынарлыг кылырынга ногаа звенозунуң удуртукчузу Куулар Сериң черле идепкейлиг ажылдаан. Теплицага огурецтиң, помидорнуң рассадаларын тарып өстүрген. Оон ыңай, парник ажыл-агыйынга ногаа аймааның хөй чүүл рассадаларын өстүрүп турар. Ынчаарга парниктерде ногааны июньнуң эгезинде шөлдерге үндүрүп олуртур, теплицага өстүрген ногааларны июньнуң бирги чартыында чип турар апаары кончуг солун.

С. ОЧУР.
«Большевик» колхозтуң
партком секретары.

Барыын-Хемчик.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

Ак-Туруг сес чыл школазының ажыл-агый эргеленчизи А. Тембиректиң үргүлчү аргалаар, чурум чок чоруунуң дугайында кедээ корреспондентиниң бижээн чүлүүн редакция Улуг-Хем районже шилчиткен.

Ажыл-агый эргеленчизиниң телеп чок аажы-чаңының дугайында чагаада айыттынган фактылар шын болган деп районо эргеленчизи Н. Мареева харыылаан. Арагалаар чорукту ол кылып турган. Ынчангаш школаның администрациязы болгаш профэвилел комитеди ону шыңгыы хемчег алган.

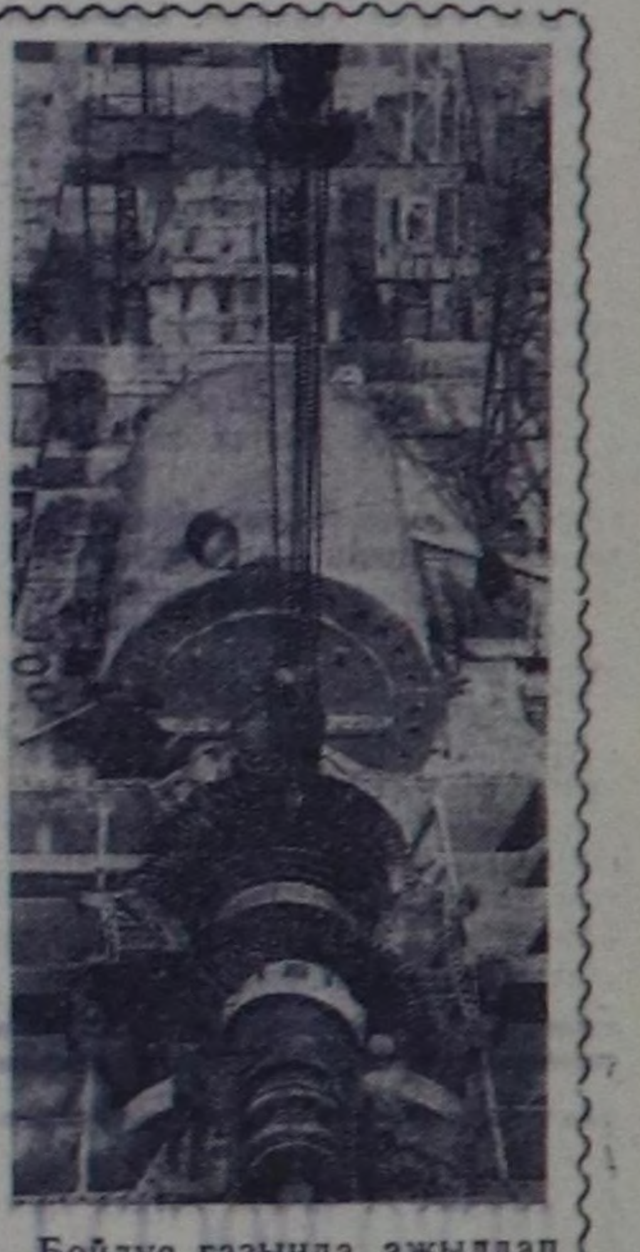

Бойдус газында ажылдап турар Ташкент ГРЭС-тиң күчүзү тудуг доостурга барык ийи миллион киловатт чедер. Бешки турбогенератор эдиктирилге эрттирер ажылда кирген.

Юбилейлиг чылда тудугжулар ам-даа ийи энергоблокту ажыглалга киирер.

ЧУРУКТА: алдыгы турбогенераторнуң эптелгези.

Г. Пуннуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хемчээри, санаары частырыг чок

Тарылганың, дүжүт ажаап алыышкынының үелеринде механизаторларның кылып күүсеткен ажылын хемчээр, ылап түңнээр, нарядтарны аңаа дүгжүп турар кылдыр бижиир талазы-биле шын ажылдап турар учётчик Кыргыс Өтпей-оолду эки ажылдакчы деп демдеглээри күзенчиг. Ооң хемчээн санап каан түңнелдеринде частырыг чок болгаш кандыг-даа маргылдаа турбас. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажылчыннары учётчиктиң ажылын эки деп үнелээн. Аңаа оларның сеткили ханган.

Ховунуң ажыл-ишчилериниң биче-даа, улуг-даа хемчээлдиг кылган ажылдарының өртээн ылап тып, шын санаарынга ол мергежилдиг болгаш дуржулгалыг. — Мээң кылган ажылымны шын эвес хемчээди азы чедир санавады — дээн хомудал чугаалар чаңгыс-даа дыңналбас. Салбырның тарылга шөлү чер сана, быдаргай. Хайыракан арт кырындан эгелээш, Дөң-Терек чедир 30 ажыг километр ырак шөлдерни аъттыг эргип чорааш, шын хемчээп, частырыг чок түңнеп алыры ындыг-ла белен эвес.

Салбыр бо чылын 3.795 гектар тарылга шөлдүг, ооң иштинде тараа культуралары 3.550 гектар, ону шуптузун ылап, шын хемчээр болгай. Чааскаан-даа бол Кыргыс кызымаа-биле ажылынга четтигип, ону чогуур үезинде күүседип келген. Эрткен чылын ажаап алыышкын ажылы доозулган соонда, Дөң-Терек фермазынга ол моторист ажылдап турган. Ажылга мергежилдии болгаш кызымаан көргеш, дирекция ону часкы ажылдар эгелээри билек, катап учётчик ажылынга киирип алганы таварылга эвес.

О. ТАВАА.

ЧЫЛГЫЧЫ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң чылгы малы сөөлгү үеде элээн өзүп, 300 баш ажып турар. Төрүүр белерниң 50 ажыы кулуннапкан. Шупту кулуннарын менди алган.

— Бо чылын Шеми-Бажында малдың хоралыг дайзыны—бөрү көвүдеп турар. Оларга чаңгыс-даа мал алыспас дээш чылгычылар хүн-дүн чок ээлчег-биле чылгыны кадарып тур бис. Бистиң харысалгавыс улуг. Ону чылгычы бүрүзү медереп билип турар — деп, чылгычы Моңгуш Акыр-оол чугаалады.

ЧУРУКТА: чылгычы Моңгуш Акыр-оол.

К. ЧООДУ биле
В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисел

БЕРЛИН. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары Карловы Варыга болган конференциязынга хөделишкиннерниң программазын ажылдап кылган. Ону боттандырар чорук Европаны тайбыңның диви болдуруп шыдаар деп, «Нойес дойчланд» солун бижип турар. «Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» Медеглелинге коммунистиг болгаш ажылчын партиялар Бонн-Вашингтон агрессчи эвилелдиң дүшкүүрлүг чорукту күштелдиргенинге болгаш барыын-герман империализминиң экспансионисчи политиказынга удур тодаргай болгаш боттуг программаны тургускан.

Карловы Варыга конференция Бонннуң «чаа чөөн талакы политиказы» дээр чүвезинге төнчүнү салган дээрзин чүүлде демдеглеп турар. Ол политика тайбыңга кыжанган экспансионисчи политика кылдыр сойгалаттырган.

Карловы Варыга хүлээп алган медеглелге ГДР-ниң өскен күчүзүн болгаш ооң тайбың боттуг политиказын демдеглээн дээрзин «Нойес дойчланд» солун үргүлчүлеп бижээн. Ол политика болза, барыын-герман империализминиң планнарының боттанмышкынының оруунга улуг моондакты тургузуп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның коллективтин-биле ажылдап кылган медеглелиниң чүүлдери Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VII съездизиниң шиитпирлери-биле принципиалдыг дүгжүп турары Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы-биле болгаш тайбыңга ынакшылдыг социалистиг герман күрүне-биле Европаның акы-дуңма партияларының эп-сеткил каттыштырылгазының бадыткалы болур деп, чүүлде демдеглеп турар. Мынчангаш Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары, бистиң партиявыс-биле бир дөмей, ГДР-ни хүлээп көөрү Европаның айыыл чок чоруунуң чугула айтырыы болу берген дугайында боттарының бодалын илергейлээн.

Европаның коммунистериниң хөделишкиннериниң программазы болгаш саналдары байдалдың боттуг анализинге үндезилеттингенин солун демдеглеп турар. Күштерниң деңзигүүрүнүң амгы үезинде коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазының тургузугнары болза, Европаның улустарының болгаш күрүнелериниң каттышкан күштери боттуг байдалдарны хүлээп көөрүнче федеративтиг республиканың тергиидекчи бөлүктерин албадаан үеде чүгле ынчаарда боттуг болуп болур.

Карловы Варыга конференция бистиң шимчээшкинивистиң төөгүзүнде онза черни ээлеп турар деп, «Нойес дойчланд» ооң ыңай бижээн. Ук конференция болза коммунистиг болгаш ажылчын партиялар кады ажылдажылгазының болгаш боттарының хүрээлеңиниң сырый каттышканының ачызында боттарының төөгүлүг хүлээлгезин күүседириниң — кижи төрелгетенни дайындан хостап алырының болгаш ниитилел депшилгезинге таарымчалыг байдалдарны хандырып шыдаарының бүзүрелдиг бадыткалы болур. Карловы Варыга конференцияга киришкен партияларның күжү болгаш салдары, а ол ышкаш оларның шиитпирлериниң төөгүлүг ужур-дузазы болза, коммунистиг шимчээшкин бистиң үениң эң-не күчүлүг политиктиг күжү болуп турарын база катап бадыткаан дээрзин чүүлде демдеглеп турар.

Конференция болгаш ооң белеткели пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, санал-оналдарны чогаадыкчы болгаш боттуг солчурунуң байдалынга эрткен. Акы-дуңма кайы-даа партия бодунуң национал дорт сорулгаларын чүгле коммунистиг шимчээшкин-биле сырый каттыжышкынның түңнелинде күүседип шыдаар дугайында бистиң партиявыстың бодалын конференция бадыткаан. Карловы Варыга конференция болза, марксизм-ленинизмниң делегейге дээштииниң, коммунистиг партияларның делегей чөвүлел хуралдарының ажыктыының болгаш эргежок чугулазының, бистиң үевистиң акы-дуңма бүгү партияларга таарымчалыг стратегиязын болгаш тактиказын кады ажылдап кылырының эргежок чугулазының болгаш боттуг болдунарының чаа бадыткалы болган. Конференция делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улам ыңайгы чедиишкиннериниң илередиишкини болган. Карловы Варыга конференцияның чедиишкинниг эрткениниң болгаш ооң боттуг шиитпирлериниң ачызында бүгү-делегей конференциязын чыылдырарынга таарымчалыг байдалдарның тургустунуп келгени чигзиниг чок. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөй нуруузу ындыг конференцияны чыылдырар дээш шагда-ла туржуп турар болгай деп, «Нойес дойчланд» солун түңнеп бижээн.

ДАШТЫКЫДА

Цеденбал Төп аймакка чораан

УЛАН-БАТОР. МАР-ның көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының чаа чижек уставын чугаалажып көөрү бүгү Моолда чоруп турар. Төп аймактың Алтанбулак сумузунда «Күш-ажыл» көдээ ажыл-агый каттыжыышкынынга ол чижек уставты база чугаалажып көрген. Ол чугаалажып көрүүшкүнге МАРП ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал олурушкан.

Көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының уставының талазы-биле комиссияның даргазы Ю. Цеденбал болуп турар. Бодунуң чугаазынга Ю. Цеденбал чижек уставтың төлевилелиниң кол чүүлдерин тодаргайы-биле тайылбырлап, көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының амыдыралында болган өскерилгелерни чижек уставтың төлевилели бүрүнү-биле барымдаалап, коллективтиг ажыл-агыйларның хөгжүлдезиниң амгы негелделерин илергейлеп турар дээрзин демдеглээн. Көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарын быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың хемчеглериниң дугайын болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда тургустунган сорулгаларның дугайын Ю. Цеденбал оон ыңай чугаалаан.

МАР-ның чазааның баштыңы делегейниң амгы байдалының айтырыгларынга база доктааган.

(СЭТА).

Сирияның реаксылыг идегеттериниң аштырыышкыны

ДАМАСК. (СЭТА). «Мусульман акы-дуңмалар» дээр реаксылыг шажынчы организация-биле холбаалыг чижең улуг садыгжыларның болгаш шажынчыларның арazындан үнген сүлчээлежикчилер Дамаскыга аштырышкынга таварышкаш, Сирияның өске районнарынга корум-чурум чок чоруктарны организастаарының оралдажыышкынын база кылган. Чурттуң үлетпүр болгаш садыг талазы-биле улуг төвү Алеппо хоорайга ындыг оралдажыышкынны олар кылган. Ынчаарга шажынчы хөөн кирген ажылчыннар, ус-дарганнар болгаш оонак садыгжылар безин ол идегеттерниң күткүлүнге алыспаан. Ол районнарга корум-чурумну сандарадыр дээн оралдажыышкыннар буурап дүшкен. Элээн хөй черлерге ажылчыннар шиитпирлиг ойтур шавыышкынны реакцияга берген.

Дамаскыда болгаш Алеппода амдаа он-он улуг чижең садыгжыларның эт-хереңгизин, магазиннерин болгаш бүгү өртек-үнелиг чүүлдерин хураап алыр дугайында Сирияның эрге-чагыргалары чаа чарлык үндүрген. Чазакка удур сүлчээге киришкен улуг садыгжыларның 80 магазиннерин бо хүннерде эрге-чагыргалар хураап алган. Реаксылыг сүлчээни чылча шаварынга чурттуң депшилгелиг, чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс эви болгаш серемчилели кол рольдуг болган. Ажылчын профэвилелдери, бүгү ажылчы чоннар, хамыктың мурнунда оларның авангардызы — Сирияның Коммунистиг партиязы чазактың шиитпирлиг хемчеглерин деткээн.

Дайынга удурланган дээш судтап турар

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың медицина албанының капитаны Говард Левин Форт-Джексонда шериг трибуналында судтап турар. «Шериг дужаалынга чагыртпаан», «АКШ-ка шынчы эвес», «солдаттарның мораль угаан-бодалын сандараткан» дээш ону буруудадып турар.

Шеригниң 30 харлыг эмчизи Вьетнамче чорудар тускай десант шериглерниң солдаттарын өөрединден ойталаан. Вьетнам дайыны дээрге, Каттышкан Штаттарның агрессиязы-дыр дээрзин ол каш удаа медеглеп келген.

(СЭТА).

САН 1.878 ЧЕТКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминче шургуп кирип келгеш, Вьетнамның улус армиязының зенитчи кезектеринге дүжүр аттырган америк самолёттарның саны улам көвүдеп орар.

Ылавылаттынган медээлер ёзугаар алырга, ВДР-ниң девискээриниң кырынга дүжүр аттырган америк самолёттарның нииити саны ам 1.878 четкен.

КЕРЭЭГЕ КАТТЫЖАР ДЭЭН

БАНГИ. (СЭТА). Кеш-сөөктүг ылгай көөрүнүң бүгү хевирлерин чок кылыр дугайында делегей керээзинге каттыжып кирерин Төп-Африка Республика шиитпирлээн. Төп-Африка Республиканың министрлер чөвүлелиниң дыңнадыында ол дугайын чугаалап турар.

«Ол чугула документиге» ат салырын ол республиканың КНО-да доктаамал төлээлекчизинге дааскан деп айтып турар.

ӨЛҮРҮКЧҮ ДАЙЫНГА

БАНГКОК. (СЭТА). Таиландының иштики херектер министри болгаш ол чурттуң армиязының кол командылакчызы генерал Прапат Чарусатьен «хаан чыланы» дээр күш киирген полктуң мурнакчы отрядын келир айда Мурнуу Вьетнамче чорудар, а полктуң арткан кезектерин олче сентябрьде чорудар деп медеглээн.

АВСТРАЛИЯГА ДЫШТАНЫР

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамда дайында киржип турар америк шериг албанныглар боттарының дыштанылгазын Австралияга эрттирер арганы тыпсырынга Австралияның чазаа принцип талазы-биле чөпшээрешкен деп, Австралияның камгалал министри Аллен Фэйрхолл медеглээн.

БОДУН БОДУ...

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның чалча чазааның премьер-министри Нгуен Као Ки Мурнуу Вьетнамга сентябрьде болур «соңгулда» үезинде президент албан-дужаалга бодунуң кандидатуразын боду депшидер бодалдыын медеглээн. Ол дугайын Рейтер агентилели дыңнаткан.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың камгалал министри Бота Питер чоок болгаш ырак дээштиң ракеталарын тургузар дээш ол чуртта эртем-шинчилел ажылдарын чорудуп турарын медеглээн. Бо чылын ол сорулгага чарыгдал 10 миллион ранд акша болур деп ол демдеглээн.

АНГЛИЯ. Бурунгу индей ёзу, хевирлер сагындырып келир дүрзү-хевирлерни англи скульптор Уильям Митчелл бетондан кылып тургускан. Бедии 5 метр чыгам скульптура бүрүзүн кызыл-кара-куу өңнер-биле күүсеткен болгаш оларның тус бүрүзү 5 тонна деңзилиг.

Фото ПА—СЭТА-ның.

Даарта Кызыл Крестиң 100 чылы

Кижиниң чаагай чоруунга

Чурттуң эң массалыг эки-тура организацияларының бирээзи болу берген Кызыл Крест ниитилелиниң үндезилеттингенин хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн 1967 чылдың май 15-те Совет Эвилелинге байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирер.

Ам болур юбилей-биле холбаштыр чамдык айтырыгларны харыылап бээрин Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдер Эвилелиниң күүскомунуң даргазы база Кызыл Крест ниитилелдериниң (Лигазының) бүгү-делегей федерациязының оралакчы президентизи, медицина эртемнериниң доктору, профессор ГЕОРГИЙ АНДРЕЕВИЧ МИТЕРЕВТЕН дилээн.

— Бистиң чуртувуска Кызыл Крест ниитилелиниң төрүттүнгениниң төөгүзүнүң болгаш ооң хөгжүлдезиниң кол үе-чадаларының дугайын чугаалап көөр силер бе?

— Бир эвес Россияга Кызыл Крестиң баштайгы организациязының төрүттүнгениниң тускай хүнүнүң дугайын чугаалаар болза, ону 1867 чылдың май 15 деп санап турар, ынчаарда балыглаттырган болгаш аараан шериглерниң дугайын хайгаараар ниитилел тургустунган турган, ол ниитилелди сөөлзүредир Россияның Кызыл Крест ниитилели кылдыр чаарты адаан. Ындыг болза-даа дайын айыылынга таварышканнарга хөй-нииитиниң эки-тура дузаламчызын көргүзериниң идеязы Россияга ооң ырак мурнунда-ла тыптып келген. Шылгараңгай орус хирург Н. И. Пирогов ол идеяны эң-не баштай боттандырган. 1853—1956 чылдарда Крым дайынының үезинде чаагай сеткилдиг сестраларның общиназын ол организастаан. Ол общинаның бодунуң хевир-шинчизин ап көөрге, Кызыл Крестиң делегейде баштайгы албан чери болган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштайгы хүннеринден эгелээш Кызыл Крест ажылчы чоннарның ёзулуг массалыг эки-тура организациязы болу берген.

Петроградта Кышкы ордуну штурмнаан кызылгвардейжилерниң хүрээлеңинге санитар сумкалары туткан херээженнер эвээш эвес бар болган, а медицинаның баштайгы дузаламчызын чедирер пунктулар дараазында хүнде-ле вокзалдарга болгаш хоорайның өске-даа чугула черлеринге ажылдап эгелээн.

Улуг Октябрьның тиилээниниң соонда чазак болгаш В. И. Ленин боду Кызыл Крест ниитилелин демократтыг эгелерге эде организастаарының хемчеглерин алган. 1918 чылдың август 7-де ниитилелдиң эрги удуртулгазын дүжүрер дугайында декретти үндүрген, а ол-ла чылдың ноябрь 20-де Москвага ооң баштайгы хуралы болган, аңаа ниитилелдиң Уставын хүлээп алган болгаш чаа Төп комитедин соңгаан.

1925 чылда ниитилелдер ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң эвилелинге каттышкан. Ам ол ниитилелдерниң хүрээлеңинде 70 миллион хире ажылчы чоннар санаттынып турар.

Ниитилелдиң эге организациялары бүгү бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде, колхозтарда, совхозтарда, школаларда, институттарда тургустунган. Эге организациялар 418 муң ажыг болуп турар.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Кызыл Крестиң ролю кандыг болганыл?

— Тайбың үеде Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң белеткээн чүс-чүс медицина сестралары, инструкторлар болгаш санитарлар Ада-чурттуң дайынының чылдарында шеригниң медицина-санитар батальоннарынга, фронтунуң болгаш көжүрген госпитальдарга, санитар поездилерге, партизан отрядтарынга, дайзынның өрттекени хоорайларга эрес-маадырлыы-биле ажылдап турган.

Армияга санитар кадрларын белеткээр болгаш массалыг донор шимчээшкинин калбартыр талазы-биле аажок улуг ажылды тыылга база чорудуп келген. Дайын чылдарының дургузунда 263 муң ажыг медицина сестраларын, 450 муң санитар дружиначыларын, санитар постуларының 840 муң кежигүннерин белеткээн. 1945 чылдың эгезинде Совет Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң организациялары балыглаттырган шериглерге ханын үргүлчү бээр доктаамал чартык миллион ажыг донорларлыг турган.

— Дайын сөөлүндеги үеде Совет Кызыл Крестиң ажыл-чорудулгазының дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Ол ажыл-чорудулга иледе янзы-бүрү характерлиг болуп келген болгаш болуп-даа турар. Дайын сөөлүндеги баштайгы чылдарда бис дайзынга үрегдеттирген эмнелге-профилактиктиг болгаш уруглар албан черлерин катап тургузарын кадык камгалал органнарынга дузалап, инвалидтер болгаш өскүстер дугайында сагыш салыышкынын илередип турган бис. 70 муң хире инвалидтер болгаш 56 муң өскүс уруглар материалдыг дузаламчыны ниитилелдерниң комитеттеринден алган.

Ниитилелдерниң комитеттери болгаш активи хоорайларның болгаш суурларның санитар хайгааралын хүн бүрүде боттандырарын эмчилерге дузалаар 1,5 миллион хире хөй-ниитичи инспекторларны белеткээн. Ооң аңгыда бөлгүмнерниң калбак четкизи тургустунган, аарыг кижилерни ажаарының аргазынга өөренирин күзээн кижилер ол бөлгүмнерде өөренип турар. Штаттыг болгаш штаттан дашкаар патронаж медицина сестраларының бюроларын ниитилелдерниң комитеттериниң чанында база организастаан. Ам ол бюроларның саны 15 муң хире болуп турар. Олар аарыг бир миллион хире бот кижилерге бажыңнарынга барып медицина дузаламчызын көргүскен.

Дайын муң-муң кижилерни өг-бүлезинден, дөргүл-төрелдеринден чарган. Дайын сөөлүндеги чылдарда Кызыл Крестиң ниитилелдери бот-боттарын тыпчып алырын хөй төрелдерге дузалаан. Бистиң Эвилелдиң күүскомунуң чанында тургустунган дилеп тыварының Бюрозу 72 чурттарның Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык айның национал ниитилелдери-биле доктаамал харылзааны тудуп турар. Гитлержилерниң даштыкыже сүрүп апарганы совет хамаатыларны болгаш дайын үезинде ССРЭ-ниң девискээринге дайзынның шериглериниң составынга турган даштыкы кижилерни дилеп тыварын чорудуп турар.

Ол дилеп тыыышкынның түңнелинде 300 муң кижи боттарының иелерин, адаларын, акы-дуңмаларын болгаш угбаларын тып алган. Ам колдуунда совет хамаатылары 40 муң кижини дилеп тывар ажыл чоруп турар. Олар болза, бичии тургаш-ла боттарының ада-иезин чидирген кижилер болуп турар.

Бир эвес Совет Кызыл Крестиң ажыл-чорудулгазының кол принциптерин допчузу-биле айтыр дээр болза мындыг: гуманизмниң бедик идеалдары дээш, бүгү делегейге тайбың дээш могаг чок демисел-дир. Ниитилелдиң кежигүннерин ханы патриотизмниң ёзузунга кижизидери-дир. Демократизмни болгаш бот тывынтыр чорукту калбаа-биле хөгжүдери-дир.

— Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык айның совет ниитилелдериниң база бир эң чугула сорулгазы болза тайбың дээш демисел дээрзин силер демдеглединер. Ниитилел бо талазы-биле херек кырында чүнү кылып турар ирги?

— Бис 108 чурттарда бодувустуң өңнүктеривис-биле сырый харылзааларны тудуп, делегей организацияларының болгаш конференцияларының ажылынга киржип турар бис. Кызыл Крест ниитилелдериниң Лигазының күүскомунуң болгаш ооң өске-даа чамдык удуртукчу, ажылчын органнарының составында, а ол ышкаш Делегей Кызыл крезиниң Доктаамал комиссиязының составында ССРЭ-ниң төлээлекчилери бар.

Бистиң ниитилеливис өске-даа чурттар-биле төлээлерни доктаамал солчуп турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда 40 даштыкы чурттарның төлээлери ССРЭ-ге чораан. Совет Кызыл Крест акы-дуңма социалистиг чурттарның национал ниитилелдери-биле сырый кады ажылдажылганы боттандырып турар.

Бо бүгү бот-бодун эки билчиринге болгаш ажыл-ишчи кады ажылдажылганы быжыглаарынга дузалап турар деп чүве чайгаар билдингир.

Совет кижилер делегейниң хөй чурттарының чонунга найыралдың холун сунуп, боттуг дузаламчыны көргүзүп турар. Совет Кызыл Крестиң госпитальдарын элээн күрүнелерде тургусканын, ында бистиң эмчилеривистиң ажылдап турарын ынчаар чугаалап тур мен. Тегеранда (Иран) болгаш Аддис-Абебада (Эфиопия) совет госпитальдар чээрби чыл ажылдап турар. Уругларга дузаламчы көргүзер талазы-биле бистиң эмнелге Төвүвүс Нью-Делиде (Индия) он ажыг чылда туруп турар. Пном-Пеньде (Камбоджа) кхмер-совет найыралдың госпиталында совет эмчилер аарыг кижилерни чеди чылда эмнеп турар. Даштыкы чурттарга ажылдаары-биле чоруткан бистиң эмнелге албан черлеривистиң, отрядтарывыстың болгаш бөлүктеривистиң тускай эртемниглери сөөлгү чылдарның дургузунда каш-каш миллион даштыкы хамаатыларны эмнээн.

Совет Кызыл Крест чайгаар болур халаптардан болгаш дайын чорудулгаларындан качыгдаан улустарга материал талазы-биле улуг дузаламчыны көргүзүп турар, америк агрессияга удур маадырлыг демисежип турар вьетнам улуска дузаламчыны көргүзүп, ынчангаш аңаа бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш изиг деткимчезин илергейлеп турар.

— Совет Кызыл Крест ССРЭ-ниң Коммунистиг партиязының Программазында бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга деп чарлаан гуманныг идеалдарын бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле бадыткап турар.

(ПМА).

Байырлыг хурал

Май 12-де Кызылдың медицина училищезиниң актовый залынга Совет Кызыл Крест болгаш Чартык ай ниитилелиниң 100 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг хурал болуп эрткен. Совет Кызыл Крестиң ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди республиканың Кызыл Крест болгаш Чартык ай ниитилелиниң даргазы В. И. Коганкова кылган.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш Филиппов Кызыл Крест ниитилелиниң чүс харлааны-биле холбаштыр эмнелге ажылдакчыларынга, ниитилелдиң бүгү активинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан байыр чедирип чүве чугаалаан.

Чурттакчы чоннуң ортузунга санитар-профилактиктиг ажылдарны моон соңгаар улам ыңай калбартпышаан, Октябрьның төөгүлүг 50 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуурун Кызыл Крест ниитилелиниң ажылдакчыларынга ол күзээн.

Россия Федерациязының Кызыл Крест ниитилелиниң Президиумунуң Төп Комитединиң «Санитар ажылының тергиини» деп хүндүлүг атты база өртектиг шаңналдарны совет кижилерниң кадыкшылы, чаагай чоруу дээш демиселге эвээш эвес үлүг-хуузун киирген эмнелге ажылдакчыларынга, санитар активтеринге тыпсыр дугайында дужаалды Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министри эш А. А. Любимов номчаан.

Санитар активи

Алдарлыг ой—Октябрьның Улуг революциязының чартык чүс чыл болур байырлалы хүн келген тудум-на чоокшулап олурар. Бистиң социалистиг күрүневистиң төрүттүнген хүнүн күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуп алырын кым күзевес боор. Ооң-биле чергелештир бистиң чуртувустуң эмнелге ажылдакчылары бо чылын база бир улуг байырлалды—Кызыл Крест ниитилелиниң 100 чыл болган оюн даарта, май 15-те демдеглеп эрттирип турар. Кызыл Крест ниитилели чурттакчы чоннуң кадыын камгалаар ажылда санитар активтерин, санитар постуларын, хөй-ниитичи санитар инспекторларын дамчыштыр чорудуп турар.

Санитар активтери — эмчилерниң, эмнелге ажылдакчыларывының шынчы дузалакчылары. Чон ортузунга санитар-профилактиктиг болгаш эпидемияга удур хемчеглерни калбартып чорударынга оларның ролю улуг.

Республиканың Кызыл Крест ниитилелинде 41 муң ажыг кижи хаара туттунган. Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда, Бии-Хем районунда санэпит салбырлар санитар-кадыкшыл ажылдарын чорударынга чурттакчы чонну хаара тудар ажылдың инициаторлары болган. Ында албан организация болгаш бүдүрүлге черлеринде, фермаларда арыг-шевер сагылдазын хынап чорударынга чүгле эмнелге ажылдакчыларын эвес, эң-не идепкейлиг кижилерни, ылаңгыя аныяктарны база быжыглаан.

Чурттакчылыг черлер бүрүзүнге санитар активин тургузарының эргежок чугулазын эмнелге ажылдакчылары ам-даа чедир билбейн турары кончуг харааданчыг. Объектилерниң санитар байдалын доктаамал хынап болур эмнелге ажылдакчыларының үезин чөп ажыглавас чоруктар бисте бар. Сарыг-Септиң № 2 школазының интернадында, Чадаананың сүт заводунда санитар-гигиенаның дүрүмнеринге таарышпас байдалды санитар активтери-даа, эмнелге ажылдакчылары-даа херекке албайн турарынга канчап чөпсүнерил?

Колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларында санитар байдалы оранчок куду. «Чыраа-Бажы» болгаш «Тес-Хем» совхозтарның сүт-бараан фермаларында сүт хүлээп алыр тускай черни тургуспаан. Сүттүң ажаалдазы багай. Янзы-бүрү бок, өдек фермаларның девискээрин долган. Ону аштап арыглаар хемчеглерни чорутпайн турар. Шак ындыг байдалдан канчап эки шынарлыг продукция алырыл?

Каа-Хем районнуң Кундустуг суурда уруглар яслизи хагдынгандан бээр ийи чыл четкен. Ооң септелгези ам-даа эгелевээн. А уруглар мурнунда столовая турган бажыңда турар. Оларның удуур, чемненир, ойнаар, арыгланыр өрээли чаңгыс черде. Мында уругларның өзүп доругарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан.

Чамдык черлерде колхоз, совхозтарның күзели-биле, хөй-нииитиниң киржилгези-биле эмнелгелерни, уруглар албан черлерин, школаларны тудуп турар болгай. А республиканың бир чамдык черлеринде оода уруглар албан черлериниң капиталдыг септелгезин чорударынга хөй-нииитини безин киириштирбейн турар.

Хөй-нииитиниң чемненилге черлеринде, садыг организацияларында арыг-шеверниң сагылдазы дыка куду. Хөй аалчылар келир Кызылдың «Улуг-Хем» рестораны арыг-шевер талазы-биле үлегерлиг черлерниң бирээзи турар ужурлуг. Ынчалзажок мында санитар чурумнарын сагывайн турарының фактылары бар. Бай-Тайга районнуң база «Чыраа-Бажы» совхозтуң столоваяларының, Чөөн-Хемчиктиң Бора-Тайгада, Алдан-Маадырда магазиннерниң арыг-шевери таары. Ук черлерде Кызыл Крест ниитилелиниң кежигүннери-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турар. Санитар активтериниң ажылын эреңгей организастаан.

Районнарда санэпит салбырларга хөй-ниити организациялары практиктиг дузаны чедирер ужурлуг.

Хоран химикаттарны шыгжаарын болгаш ону ажыглаарын база сүт хандырылгазының, магазиннерниң, столоваяларның, эмнелгелерниң, уруглар садтарының санитарлыг байдалын хайгаарап көөрүн санитар активтериниң киржилгези-биле чорудары чугула.

Л. СИЗЫХ,
Республиканың санэпитстанциязының кол эмчизи.

Дыштаныр хүнге арын

Д. БЕДНЫЙ.

КОММУНАРЛАР

Четчир, аайлыг чүзү-даа чок,
Чегей Касьян муңгарапкан:
Аъды муң-не барын-на бар,
Андазыны, тараазы чок.

Дыдык, хорук казанактыг
Эмельян оон дээредевээн:
Эргижирээн андазын бар,
Тырттар хөлге, үрезин чок.

Чөнүк Нефед колданыр дээш,
Сөгүрүвээн чери-даа чок:
Чажым тараа тывылзажок,
Чардырар аът, андазын чок.

Үүле бараан тараачыннар
Үжелээ бо душчуп кээп-тир
Касьян, Нефед, Емельян суг
Качыгдалын тө каап-тырлар.

Човулаңныг чуртталгазын,
Чогун, барын коптарыпкаш,
Дескээр аайжок элегделден
Демниг чарлып алыр дишкен.

Үвүр-савыр хокшулун чыып,
Коммунаны тургусканнар:
Үрезин, аът, андазын бар,
Холдар база демнежипкен.

Нефер ирей Касьян-биле
Эмеглежип, черин тараан,
Эмельязы эштелгенин
Эге тудуун сомнап кирген.

Ажыл бүрү өөрүшкү боор,
Амыдырал хүннээректээн.
— Аас-кежик, чедиишкинче,
Акы-дуңма коммунарлар!

1919 чыл.

Очулдурган М. САЛЧАК.

Ээрем ээзи

РАССКАЗ

Барган санында-ла куруглавас, кадыргыларны болгаш ак балыктарны ушта шелгилеп аптары. Чыргакының унунда тереӊ ээремге Шаңгыр-оол база катап базып келген. Ооң сандайланып олуруп алгаш, сыырткыш октаар калбак дажының кырында бир-ле уруг ном номчуп олурган. Ээремге эштип-эштип, ооргазын хүнче дөгей олуруп алган ол уругнуң мага-бодунуң өңү хүлер дег хүрең; күдер-чаагай. Номунче бүгү-ле сеткилин салыпкан болгаш ол дужунда эрикте турган Шаңгыр-оолду безин эскербээн.

«Уруг оода арнын көзүлдүр көрнүп кээр ирги бе?» дээн бодалы-биле «Хөндергейниң» аялгазын сыыннаалдыр сыгыргылаан-даа. Уруг көрнүр туржук, бажын-даа көдүрбээн.

Дүъш үези эрте дүжүп чораан. Балыктар ээремниң ол-бо кыдыгларындан чемнеп эгелээннер. Таптыг-ла ол өйде, өштүг чүве-биле дөмей, демги уруг ээремче шымындыр шурай берген. Оон уруг эрикче дедир эштип үнгеш, дажының кырынга катап олуруп алган.

— Э-эй! Канчап барган уруг сен?! Балыктарым чүге хоюстуң! —деп, Шаңгыр-оол уругже хорадап алгырган.

— Сээң балыктарың эвес, хемниң балыктары-дыр—деп, уруг шоодуп каан.

Ол хүн Шаңгыр-оол балык туржук, байлаң безин тудуп чадаан.

Оол эртенинде ээреминге база катап келген. Уруг калбак даш кырында номчуттунмушаан хевээр.

— Экии, «ээрем ээзи»!—деп, уругну Шаңгыр-оол мендилээн.

Уруг хоюг кара карактарын чивеш-даа кылбайн, Шаңгыр-оолдуң арнынче чиге көрүп оргаш, харыылаан:

— Экии, мен ышкаш ээрем ээзин кая көрген оол боор сен?

Шевергин кырлаң думчуктуг, долбанналчак хүрең чаактарлыг, эрес-шоваалаң ол уругнуң сөстери кулак дашты-биле эрте берген. Чаъс соонда бышкан чодураалар дег, кара карактар оолдуң уян сеткилин хайындырыпкан. Уругну кайгааш олурупканын ол боду безин билбейн барган.

— Кижи үзе кайгап каапты-ңар, балыкчы!—деп, уруг чугаалааш, номчуп орган номун бир талазынче каапкаш, тура халып келген.

— Силерни бир-ле дугаар көрүп тур мен, кайыын келген силер—деп, Шаңгыр-оол уругдан чугаа эреп айтырган.

— Силерге ооң хереэ чүү боор —дээш, мага-боду хүнге додукан, чиңгежек хөнү сынныг ол уруг сугже шурай берген.

Ээремче согуннальп кирип чыткан ол уругну Шаңгыр-оол көөрге, хүлер өңнүг согун-на. Уруг дүп шаг болганда, ол чарыкта эриктен шымнып үнүп келген.

Шаңгыр-оол эрик дургаар чечек чыып кылаштап турган уругну эдертир көрүп оргаш, хайныккан бодалдың ханы ээреминче шымныгып кире берген. Чүзүн-баазын чечектерни чыып алгаш, ол уругга чедире берген. Чараш уруг каттырымзап, Шаңгыр-оолдуң чечектерин холга алгаш:—Четтирдим, чечектерге кайгамчык-ла ынак мен ийин—деп чугаалаан.

Эстеп келген салгын уругнуң номун салдырадыр «ажа» бергеш, оолдуң доюлган бодалын ара үзүп каан. Шаңгыр-оол ам ол чарыкта ээремче көөрге, уруг-даа көзүлбээн. Номнуң арыннары ыңай-бээр салдырадыр ажыттынза-ажыттынза, уругнуң студент биледи көстүп келген. Ында: «Ленинградтың күш-культура институдунуң студентизи Аянмаа» деп бижип каан болган.

Ээргиштелдир долгап чыдар ээремге Шаңгыр-оол-даа, Аянмаа-даа хүннүң-не келир апарганнар.

Бир эртен-не келгеш, Шаңгыр-оол уругну эрик кырындан кыйгырган:

— Э-эй!—Ээрем ээзи, экии!

— Кижиге шаптыктаваңар — деп харыы келген.

Шаңгыр-оол бичии төгерик көрүнчүк-биле олурган уругнуң карактарын чайыннаалдыр чылчырыктадыпкан.

— Орта сен бе!—деп, уруг чудуруун арнып алгырган.

Шаңгыр-оол улам-на өнемчип эгелээн. Уруг турган дажының кырындан ээремче караш дээн. Аянмаа шымынмышаан, оолдуң сыырткыштарының баштарын дазыл ыяшка кадалдыр иткилээш, дедир эштип үне берген.

— Балыкчы, удуй бердиң бе?—деп, Аянмаа алгырган, бар-ла шаа-биле каттырган. — Белдер туттуна бергенин көрбейн тур сен бе?

Шаңгыр-оол чүвениң ужурун билип кааш, ээремче шымнып киргеш, какпак хаяның хос черинге кире бергеш, суг кырынче бажын ужулгаш турупкан.

Аянмаа «кайын-на кижи бажы карарып көстүп келир ирги дээш» ыңай-бээр көрүп-ле турган. Сураг! Ээремче ол чеже-даа шымнып кирген,—ында чүү-даа чок.

«Ынчап-ла кижи тынынга чедип алганым ол-дур» деп бажын халайтыпкаш, Аянмаа суг кырынче көрүп орта, Шаңгыр-оол бо салдап үнүп келген.

Аянмаа оолду тыыгарар бүгү-ле арганы кылып эгелээн. Шаңгыр-оол шийип алган караан имирээртир көрүп, сыстыгып келген каткызын арга чадаарда-ла тудуп чыткан. Ооң чүрээниң согарын, тынарын дыңнаары-биле уруг доңгайып кээрге, уругнуң хүн херели дег сарыг бажының дүгү оолдуң арнынга дээп, чымчак, хоюг чаактары ооң сегелинче чоокшулап келген.

Шаңгыр-оол уругну чыыра куспактааш, чугажак эриннеринден ошкапкан. Аянмаа оолду аткаар иде каапкаш:

— Мегелеви бердиң бе, тенекпей—дээш, оон девидээни ам харын эртип, ишкээр улуг тынымышаан, хүлүмзүрээн.

Оол чанында турган шеңне чечээн уругже сунгаш:

— Кежээ кинолаар бис бе? — деп, шала дидим эвес чугаалаан.

Аянмаа чүнү-даа ыттавайн, чөпшээрешкен хевир-биле бажын согаш кылган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Чаңгыс шоодай картофельден

Картофельдиң дугайында ийиги хлеб деп улустуң чугаалажыры ылап-ла шынныг. Картофельди янзы-бүрү чем кылырынга ажыглавайн турар ындыг өг-бүле барык-ла чок дизе частырыг болбас.

Үнелиг чем аймаа болур картофельдиң эң-не баштайгы тыптып келген чери Мурнуу Американың Оожум океан эрии боор турар. Бо чурттан ол бүгү делегейге тарай берген.

Россияга баштайгы бир шоодай картофельди Петр I Голландиядан эккелген деп төөгүчүлер санап турар. Ынчалза-даа баштайгы шоодайдан чуртка картофельди тарып өстүрери сайзыраваан. Чаа чем продуктузунуң дугайында чон ур үеде чүнү-даа билбес турган. Хааның ордузунга болгулаар улуг шайлалгаларга безин чүгле ында-хаая эвээш-биче картофель таварышкылаар.

Далай ындындан сөөртүп эккелген чемни чип шенеп көөр деп, бир помещик шиитпирлээн. Үрезиннерни олурткан. Чайын бүрүлери ногаарарып үнүп келирге, оларны үске хаарргаш, кожайга барып бараалгаткан. Аңаа «картофель» эпти-ле таарышпаан. Чип чадап кааш, бар-ла картофельди дөгерезин чок кылып каaптар деп дужааган. Дазылдарын тура соккаш көөрге, дөзүнде үрезин-биле дөмей чемиштиг болган. Канчалза-даа оларны база хаарып шенеп көөрге, амданныг чаагайы кончуг болган.

1765 чылда Екатерина II үезинде «Картофельди тарып өстүрер дугайында» чарлык үнген. Ол-ла чылдың күзүнүнде Ирландиядан Петербургка 464 пуд ажыг картофельди садып эккелген. Дыңзыг соок үезинде картофель доңуп калган. Чүгле 135 кг хире үрезин чүгээр арткан. Ону губернияларже тараткылаан. Бөдүүн чон картофельди канчаар өстүрүп, ажаарын, ону чиирин орта билбес турган. Ынчангаш ону чидиртинмес чем деп санап, аңаа хөңнү чок турган.

1840 чылда чуртка дүжүт чок чыл болган. Ынчангаш чазак картофельди тарыыр деп шиитпирлээн. Тараачыннар ооң ужурун билбейн удурланып, харын-даа үймээннер безин үндүрүп турганнар. Чүгле XIX вектиң ийиги чартыындан эгелеп картофельди массалыы-биле тарып эгелээн.

Амгы үеде бисте муң хире аңгы-аңгы сорттарлыг картофельди өстүрүп турар. Картофельди ажаап ап турары болгаш ооң шөлүнүң талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черде.

Өргелерни узуткаар чаа арга

Өргелер тараа культураларын хээп чип, чер ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирип турар. Улус оларны узуткаар дээш кандыг хемчеглерни албас дээр: үңгүрлеринче суг кудуп, какпалап, хораннаныр бүдүмелди чажып, янзы-бүрү аргаларны хереглеп-ле турар. Ынчалза-даа шак ындыг аргалар-биле ол кончуг хөй дайзыннарның шуптузун ынчаар узуткаарынга хөй-ле үе-шак, күжениишкин негеттинер.

Чиик-даа азы чүък-даа автомашиназы-биле өргелерни узуткаарының чаа мындыг аргазы тывылган. Өөреникчилер ховуже халчып үнүпкеш, өрге бар үңгүрлерниң аксынга өргенчигештир кадай шанчып демдектеп каап чораан, оон өске чүнү-даа канчанмас. Оларның соо-биле автомашина чоруп орган. Иштинде өргелиг деп чүвени бадыткап, өрген демдектей шанчып каан үңгүр чанынга машина доктаап туруптар. Шлянка тудуп алган кижи машинадан дүже халааш, шлянканың мургу ыяш кедирип каан ужун үңгүрже киир суптар. Ооң бир ужун машинаның ажылдап каапкан газ үндүрер трубазынга барып улай суптар. Мотор-даа ажылдап-ла эгелээр, ажылдадып каапкан газ ур-даа болбайн үңгүрнүң иштин дола хона бээр. Оон өрге ол газтан дораан өлүп каар.

Шак мындыг арганы бир дугаарында-ла Ростов областа ажыглап эгелээн. Автомобиль-биле өрге узуткаар ол арганы Казахстанның ховуларында чедиишкинниг ажыглап турар.

ХОЙ ЗАВОДУ

Дагестанның Ногай ховуларында делегейге билдингир улуг ажыл-агыйы бар. «Чераленые буруны» деп үрелиг хой заводунга нарын дүктүг хойнуң грозный породазын өстүрген. Ук порода дүктүң бедик шынарлыы-биле база аар деңзилии-биле онзагай. Грозный хойларының дүгүнүң узуну 9—13 см чедип турар болгаш эң-не сырый. Сөөлгү үш чылда завод хой бүрүзүнден ортумаа-биле 6,7—6,9 кг дүк кыргып алган. Үрелиг кошкарлар 15 кг чедир хөй дүктү берип турар, оларның деңзизи 90—100 кг хире.

Заводта шупту үш миллион хире хой бар. Оларның бир миллиону арыг породаныы. Сөөлгү беш чылдарда завод 40 муң хире хойну ажыл-агыйларга берген.

БИР КУДАДАН РЕПОРТАЖ

Аныяк оол уруг-биле өгленчир дээн.
Аяк шайдан ижипсин деп мени чалаан.
Альбом, аржыыл, галстук, ном садып алгаш
Амдыларга белээм сунгаш, йөрээп кагдым.
Ёзулалдың эге сөзү сөглеттинген.
Ёзулуг-ла байыр шинчи ам-даа кирбээн:
Куданың «куу» баштыңнарын санавас-ка,
Кудумчуда оочур ужу ам-даа төнмээн.
Пат-ла ынчаар чаңчыга-даа берген ышкаш,
Бар-ла шаанче кускуннаан үн чарлык белду:
«Кассаны ажыдарын чарлап тур мен!
Харыысалгалыг кижилерден соңгуп аар-дыр»
Чыыр биле Санаарны деп санал үнду.
Чыылганнар бир үн-биле деткип кагды.
Паалыңныг, ишкир тавак стол орта
Баштар ажыр, холдар дамчып, моорлап келди.
Бештен өрү, бежен чедир акшаларны
Берингир хол, бүрүлер дег, чаап-ла тур.
«Белек-селек арбыдап-ла турзун ам!»—деп,
Педиледир адыш часкап, чүшкүрүп тур.
Хураганнар, анайлардан эгелээштиң,
Кулуннуг бе, бызааларлыг инек чедир,
Аазапкан мал ында тускай даңзыдыва
Аймак-чүзүн аайы-биле шуужуп-ла тур.
Стаканнар стаканга үскүлежип,
Столдардан стол дамчып, кыңгырашты.
Баян этпес, ыры, сам-даа диңмиревес,
Баглап каан дег, олуттан чон шимчеш дивес.
Ынчалзажок, кундагалар амыр-дыш чок,
Ынды дизе, он-даа катап эргилгилээн.
Бөжүткан шил, кегээрлерни санаваан мен,
Бодавыже, үш хүн салбас курлавыр бар!
Кудээ биле келин кысты алгап-йөрээр
Хүндүткелди дашка, белек холгаарлапкан:
Хүлүрээшкин, шилдер даажы, таакпы ыжы
Күжүрлерниң хүлүмзүрүүн бектеп алган.
Аал-бүле тударларның салым-чолу
Арага-дар киришпээнде, бүтпес-даа дег,
Аас-кежик, өөрүшкүнүң байгы дөзү—
Акша болгаш байлакта деп угаатканзыг.
Чыыр биле Санаар ийи белээн түңнээш,
Чыккыладыр, илеткээн дег, чарлап үнду:
«Арыг акша — үш чүс бежен!» (Адыш часкаан).
«Аазаан өре, аар-саар белек-даңзы долган!
Шээр, бода — айыткан мал ниити саны
Чээрби баш деп түңнедивис, кудагайлар!...»
Чаңгыс кежээ өгленгеннер ынчаар баяан,
Шак ол куда тергиин диртип үнелеткен.
Кудаларны ынчаар-мынчаар эрттирзин деп
Эргим чоңга тура-соруум дөгевес мен.
Культуразы бедик болгаш хевири чаа
Элээр, солун, чараш боорун күзээр-дир мен.
Өртемчейге төрүттүнген, өгленгенде,
Өлгенде-даа ёзулалдың чуруму бар.
Чаңчыл болгаш омаавысты сагывышаан,
Шаарланган уржуктарын оваарза чүл?
Чаңгыс-даа бол, сарыылдыг ном белек алгаш,
Чалалгага аалчы болуп барза-даа чүл?
Чаңчылдарның экизин ап, багын шүүреп,
Чаа чүүлдү нептередип, хөгжүтсе чүл?
Чаагай тыва чаңчылдарның дээжилерин
Салганчыга өнчү кылдыр хүлээдирде,
Хууда боттуң үлегери, улуу херек.
«Культураның мастерлери, кайда силер?»

С. МОЛДУРГА.

Т. Саян-оолдуң «Часкы чурумал» деп фотоэтюду.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕР

шоодуг

Моон мурнунда чылдарда ийи улашкак дыштаныр хүннер ында хаая, байырлал таварлаштыр болгулай бээрге, ону кайгамчык, онзагай, ховар, болуушкун деп санап турдувус.

Ам кандыгыл? Беш ажыл хүннүг, ийи дыштаныр хүннүг неделяже кирериивиске чедир каш-ла санныг хонуктар арткан. Бодап көрүңердаан, кайы хире магалыг-дыр! Пятницага чедир ажылдап каар! Оон артканнары? Суббота+воскресенье=ийи дыштаныр хүн. Бир чылда 116 хонук дыштаныр хүннүг болуру магалыг-дыр! Чамдыкта суббота биле воскресеньениң мурнунга азы соонга кызыдып каан ийи сан туруптарга мырыңай дөрт хүн дыштаныр апаар.

Беш ажыл хүннүг, ийи дыштаныр хүннүг неделяже кирериниң белеткел ажылдарының кандыг чоруп турарын хайгаарап көөрүн редакция мени даандырган мындыг чүве.

Чоокта чаа бир бүдүрүлгеге черинге чеде бергеш, бо чугула айтырыгны чугаалашкан хуралга олуруштум. Кижи дугайында мындыг улуг сагыш човаашкынны салып турары дээш, партияга болгаш чазакка сеткил-чүрээниң ханызындан өөрүп четтиргенин кижи бүрүзү илередип турду. Беш ажыл хүннүг неделяже киргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, холду биче-даа соотпас, күжениишкинни 100 хуу үндүрүп, шалыпкын ажылдаарын, ажыл шагының үезинде амы-хуунуң херээн бүдүрүп алыры-биле ынаар-мынаар, ол-бо маңнаарын, ажылды ара каапкаш, чүрек азы холдар соодуп алыр дээн чүве ышкаш чугаалашкаш олуруп бээр чорукту ам черле болдурбазын шыңгыы чугаалажып, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында хүлээлгелерин ап, бот-боттарын соцчарышка-даа кыйгырыштылар.

Бир кижи туруп келгеш мынча диди:

— Бистиң бүдүрүлгениң бир цегинде эргим хүндүлүг кижилеривис—херээжен чон ажылдап турар. Оларны чамдыкта көөрге, ажылын ара соксай тыртып каан, бот-боттарының арыннарынче көржүпкен, аажок чугаалашкан олургулаар. Ажыл шагының үезинде женсовет хуралын кыла бээр улус боор бе деп кижи ынчаар бодай бээр. Чок, ындыг эвес, кымның кандыг хеп садып алганын, энерелдиг эргим, чоок кижизи болур ашааның кандыг белек садып бергенин дээш аар-саар-ла чугаа шуудуп олургулаар. Ынчап орда «аскак хөй-даа ыраар», ажыл шагы доостур чыгаан болур. Беш ажыл хүннүг неделяже кирген соонда ындыг «хоочудан» шуут-ла адырлыр херек, эштер—дээш, оларның шуут-ла аттарын адады.

Бистиң хоорайывыстың чурттакчыларының барык-ла хөй кезии дыштаныр хүннерин моон соңгаар канчаар шын, культурлуг ёзу-биле эрттирериниң планнарын шагда-ла чогаадып каапкан болгулаар-дыр.

— Институтта бот өөредилге-биле өөренип турар кижилерге дыка-ла таарымчалыг, эки-дир. Мен хууда планнап алганым мындыг: бир хүн хеп чуп, бажың иштин арыглаар дээш өске-даа ажылдар кылыр, өг-бүле-биле селгүүстээр, кинолаар, театрлаар. Бир хүн шуут-ла контроль ажылдар кылыр, экзаменнер дужаарынга белеткенир—деп, мээң кожам Монгуш Монгушовна чугаалады.

Ооң ашаа тура:

— Ажыл хүннеринде бажыңга шоолуг орбас, командировкалап туруп бээр кижи болгай мен. Ийи дыштаныр хүн келирге, уруг-дарыым кижизидип, оларымны киноладып, театрладырымда-ла амыраан-дыр мен — диди.

— Чурукчу болуксаарым аажок. Дыштаныр хүннер көвүдээрге хөй-ле чуруттунуп турган, күзээнимни, сураанымны чедип алырымда амыраан-дыр мен—диген чугааны аныяк оолдан база дыңнадым.

Ынчалза-даа...

Ийе, ынчалза-даа. Моон мурнундагы эрткилээн база ам эртип турар дыштаныр хүннерде чамдык кижилерниң канчаар дыштанганын база дыштанып турарын болгаш чамдыктарның бодал-сагыжының дугайын чаа графиктиг неделяже кирериниң белеткел ажылдары чоруп турар бо үеде ыттавайн барып болбас бис.

Дыштаныр хүн эгелээрге-ле, эш Сергениң арны өскерлип, карактары шагжок апарып, чаңгыс чүве аңаа ийи кылдыр көстү бээр.

— Чүнү кылып тур сен?—деп айтырарга:

— Дыштанып тур мен—дээр.

Бажыңынче киргеш, арткан чүвезиниң байын үндүрүпкен соонда, Серге медерелин оскунуптар. Кино, концерт көөр, культурлуг ёзу-биле дыштаныры аңаа шуут-ла уттундурар.

Бир-ле катап, байырлал таварлаштыр үш хүн улаштыр дыштаныр апарган. Байырлал-даа эгелээн... Кежээликтей апарганда Сергениң «медерели кирип» келгеш, мынча дээн:

— Эртен азы кежээ бе бо? Ам-даа ийи хүн байырлаар бис але?

— Чүү деп тенип турарың ол. Байырлал эрткен, үш хүн улаштыр дыштанган, байырлаан. Даарта ажыл хүнү болгай— деп, ооң кадайы чугаалаан.

Эш Сергеге мындыг айтырыгны салып көрээли: «Ийи дыштаныр хүннүг неделя келирге, эрги хоочуңар ийи хүн улаштыр кирип, «медерелиңерни оскунар» силер бе?». Аңаа бистер эмчиниң дузазы чокка-ла мындыг рецептини бижип болур бис: «Эрги, багай чаңчылдар колдуу-ла узуткаттынган. Ам чүгле силерде арты, оон дүрген-не уштунуп көрүңер. Кижи дугайында кайы хире улуг сагыш салып турарын хандыр бодап көрүңер. Силерниң кожаларыңар дыштаныр хүннерин культурлуу-биле эрттирип турар улус болгай. Олардан үлегер ап, оларның арга-дуржулгазын шиңгээдип, өөренип көрүңер!»

Эш Калчан ийи хүн дыштаныры дээрге, дивандан турбайн, чүгле чем чиирде турар, номчуттунуп-ла, удуп-ла эрттирери ол деп бодап турар. Ийи хүннү ынчаар эрттирер болза, ол кадыкшылга дуза бербес, шын эвес дыштаныглга болур. Даң бажында тургаш, ашаанга, ажы-төлүнге аъш-чем белеткээр, өг-бүлениң хамык-ла ажылын кылыр дээш балдыр сыкпайн тура хүнзээр хөөкүй кадайын, ооң дыштаныырын эш Калчан база-ла утпазын.

Кижи күжүн кижи мөлчүүр чорук бисте шагда-ла узуткаттынган болгай. Херээженнер эрлер-биле деӊ эргелиг болгандан бээр хөй-ле чылдар эрти. Аъш-чемин кылырын, шаланы, хепти чуурун дээш, өг-бүлениң өске-даа ажылдарын кадайы-биле кады деңге кылчырын эр кижи бүрүзү эки билир апарган.

Иван Сергеевич биле Сергей Ивановичиниң аразынга мындыг чугаа болган.

— Ийи дыштаныр хүннүг неделяга кайы хире белеткенип тур сен?

— Белен, белен. Эмир дилеп турганым артык кезээмни тып алдым. Ам мээң машинам кандыг-даа берге черге турбас, тайга кырынче-даа халдып үне бээр мен.

— Сээң белеткелиң кайы хирел? Хемең-даа амыр чүве-ле ыйнаан але?

— Чаа мотор садып алдым, ады безин «Казыргы». Улуг-Хемни өрү, куду халып турда, бир-ле аткан ок-ла. Хемниң ортузу-биле маңнаарга чалгыглар ол-бо чарыкта эриктерни ажа халчы берги дег апаар-дыр.

— Пятницага чедир ажылдап кааш, ийи хүн улаштыр дыштаныры магалыг чүве ышкажыл. Чаа соруглар кылыр херек. Дусту чежен-даа болза садып алыр.

Республиканың аңныыр ажыл-агый эргелелиниң, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң удуртукчулары, бо албан черлериниң штаттыг база штаттан дашкаар инспекторлары, егерлери! Бо ийи кижиниң чугаалажыы чогум чүнүң дугайында дээрзин билдине берди ыйнаан але!? Бойдустуң байлаа, ооң чаражы болур аң-меңге амыр-дыш бербейн, оларны ийи азы оон-даа хөй хүннерде улаштыр сывырып, төтчеглекчи үүлгедигни кылырын бодап турар ийи-чаңгыс кижилерге удур демиселди моон мурнукуузундан артык күштелдирерин, канчаар ажылдаза экил дээрзин аңныыр ажыл-агый эргелели, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели шагда-ла чугаалажып, бо талазы-биле канчаар ажылдаарының планын чогаадып каапкан боор.

Моон мурнунда эрткилээн болгаш амгы дыштанып турар хүннеривисте культураның одаа болуп шыдавайн турар клубтарны, культура бажыңнарын, библиотекаларны, ийи дыштаныр хүннерлиг неделя келирге, культуралыг ёзулуг одаглары кылдыр хуулдуруптар дээш республиканың культура эргелелиниң амдыгааштан эгелеп канчаар хөделип турарын, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының чаа график, чаа план, чаа ёзу-биле ажылдаар, чоннуң солун концерттер, шиилер, кинолар, солун кежээлер-биле магададыр, хөгледир деп турарын дыңнаарга безин эки-дир. Ийе, график, чаа план-биле ажылдап киргеш, муң-муң дыштаныкчыларны канчаар хөгледирин, магададырын көре-ле бээр бис ыйнаан.

Беш ажыл хүннүг неделяже кирипкеш, кижи бүрүзү-ле эки диген шактың тура дүшпейн ажылдаары ышкаш ажылдаар ужурлуувус шуптувуска билдингир болгай.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЯНЗЫ-БҮРҮ РЕКОРДТАР

Өг-бүлениң аас-кежиктиг чуртталгазының рекордтун Янош Ровен биле ооң кадайы Сара олар тургускан. Ийилээн Венгрияның Страдово дээр бичии суурунга төрүттүнген, олар ийилээн база-ла ол суурга мөчээн. Яноштуң хары 172, Сараның 164 турда—1825 чылдың чаңгыс-ла хүнүнде—ийилээн деңге мөчээн. Олар 147 чыл иштинде өг-бүле тудуп, кады чурттап келген.

* * *

Өртемчейде эң-не узун кижи болза финн национал Каянус дээр кижи болуп турар. Ооң узуну 2 метр 83 сантиметр. Херээженнерден эң узун кижи Марианна Веде, ооң узуну 2 метр 55 сантиметр.

* * *

АКШ-тың Саузерн Бич дээр хоорайга будунуң салаалары-биле роялга ойнаарының конкурузу болуп эрткен. Америк кижи аңаа будунуң салаалары-биле Шопенниң этюдун эки ойнааш, тиилекчи болган.

◆

Билир силер бе?

Америк психологтарның санал-оналын ёзугаар алырга, бүгү-ле тускай мергежилдиглерниң иштинден эң-не нервилиг кижилер журналистер болуп турар. Журналистерниң нервилиг күжениишкин-биле ажылдап турары — суг иштинге ажылдаар кижилерден, өөредилге ужудуушкун кылып турар ужудукчулардан, улуг бүдүрүлгелерниң директорларындан каш катап артык күжениишкинниг дээрзин кылдынган шинчилелдер көргүскен. Эң-не эвээш нервилиг күжениишкин үндүрүп ажылдап турар кижилер университеттерниң албан-хаакчы ажылдакчылары болуп турар.

* * *

Эң-не улуг мээлиг дириг амытан далай ишти амыдыралдыг кит болуп турар. Ооң мээзи 6—7 кг. Чааның мээзи 4—5 кг. Кижиниң бажының мээзи 900-тен 2000 грамм чедир турар. Херээжен кижиниң бажының мээзи ортумаа-биле 1230, эр кижиниң 1370 грамм. Угааны багай, бир аарыг кижиниң мээзи эң-не аар болган: 2850 грамм.

Чогаалчы Тургеневтиң мээзин деңзелээрге 2012, ол ышкаш сураглыг эртемденнер Вехтеревтиң—1720, Павловтуң—1753, чогаалчы Анатоль Франстың—1017 грамм болган.

КЫСКА ШООДУГ

— Төөгүнер башкызы кандыг-дыр, оглум?—деп авазы бичии оглундан айтырган.

— Ындыг кончуг-ла эвес-тир, авай. Ол чүнү-даа билбес: бистен айтырып-ла турар башкы-дыр.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

Тыва орук-тудуг эргелели Кызыл хоорайга болгаш республиканың районнарынга ажылдаары-биле дараазында мергежилдерниң кижилерин чалап тур:

1. Бедик мергежилдиг токарьлар.
2. Бедик мергежилдиг слесарь-электрик болгаш слесарь-мотористер.
3. Бызаңчылар, дашчылар, штукатурлар, малярлар.
4. Чиик чүък автомобильдеринге болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар.
5. Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарынга ажылдаар Э—153 биле Э—155 экскаваторлар машинистери.
6. Анаа ажылчыннар.
7. Бульдозерлер, скреперлер, автогрейдерлер болгаш мотокатоктар машинистери.
8. Участоктарда столоваяларга ажылдаар поварлар болгаш буфетчилер.

Ажылдаарының негелделерин билип алыр дизе, Кызыл хоорайда Шевченко кудумчузунда 127 бажыңга келир ийикпе 31—63 дугаарлыг телефонче долгаар.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океанда не» 10, «Чернушка» 11.45, 1.45, «Ынакшылдың эми» 3.45, 5.45, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кокпа орукчугаштар» 10, 11.45, «Ынакшылдың байырлалдары» 1.30, 6, «Катап дириг» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 8 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНО ТЕАТРГА: «Кавказка туттурган уруг» 11, 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыныңды 10, «Тамы эриинге ийи чылда» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тамы эриинге ийи чылда» 3, 5, 7, 9 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00437.